

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sefer Ḥaye adam

Danzig, Abraham ben Jehiel Michal

מהרבא, גיצנאד

Frankurt a.M., 620 = 1860

ינהנה תכרב תוכלה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10937

הלכות ברכת הוימון כלל מה

(טז) י' שאכלו כא' וקרמו ג' וברכו לעצמם אעפ"כ יכולים לזמן עליהם בשם (א"ר ר"ס קל"ד).

(יז) הנכנס אצל המברכין בזימון או שהיה שם ולא אכל שם כלל (וע' לעיל סי' נ') כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומברך שמו תמיד לעולם ועד. ואם נכנס וכבר אמר המברך רק שהעונים אומרים ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. ואם המסוכים הם י' ומזמנין בשם אומר ברוך אלהינו ומברך שמו תמיד לעולם ועד. ואם כבר אמר המברך עונה אמן (סי' קל"ח).

(יח) האוכל דבר איסור אעפ"י שאין איסורו אלא מדרבנן נחלקו הפוסקים אם מברכין עליו מ"מ לכ"ע אין אכילתו נחשב לקביעות ולכן אין מזמנין עליו אבל אם אכל דבר איסור במקום סכנה מברכין (סי' קל"י).

(יט) ג' שאכלו כל א' מכברו וא' נזוהר בפת נכרי וא' אינו נזוהר וכן א' מהם כהן אוכל חלה אעפ"י שזה שנזוהר אינו יכול לאכול עם השנים וכן הישראל עם הכהן מ"מ כיון שזה שאינו נזוהר יכול לאכול עם הנזוהר וכהן עם ישראל מצטרפין אבל אם הכהן אוכל חלה ונזוהר מפת נכרי והישראל אוכל פת נכרי אינם מצטרפין שהרי שניהם אין יכולים לאכול מכבר אחד ואע"ג דיכולין כולן לאכול לחם אחר זה לא מהני רק דוקא שיכולין לאכול מלחם זה שאוכלין. ואם א' אוכל חלב וב' בשר המנהג שיברך זה שאכל חלב לפי שהוא יכול לאכול עם האוכלים בשר אבל אם א' אכל גבינה קשה וב' בשר אין מצטרפין כלל ואע"ג דיכולים לאכול מלחם א' בלא בשר וגבינה דדוקא לאכול גבינה עם הלחם שאוכל בשר אסור אבל לחם לבד אם אינו מלוכלך מהם נראה דמותר מ"מ כיון שאינם יכולים לאכול הלחם עם החבשיל שאכלו לכן אינם מצטרפין. ומ"מ כיון דיש חולקים ברין זה דבשר וגבינה נ"ל דמצטרפין. ומ"מ אם זה שאוכל חלב אינו שותה יין או שאין כאן אלא שבר חרש והוא אינו שותה חרש מוטב שיברך זה שאוכל בשר בכוס מלברך בלא כוס (סג).

(כ) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם ואם רצו נשים לזמן בפני עצמן רשות בידן ואם אכלו עם אנשים חייבות ויצאות בזימון שלנו אעפ"י שאינן מבינות. וקטן שהגיע לעונת הפעוטות דהיינו בן ט' או י' ויודע למי מברכין הב"י בש"ע פסק דמצטרף בן לג' ובין לעשרה ודוקא א' ולא שנים ואע"ג דבתפלה אינן מצטרפין אפילו אחד שאני התם כיון דלא מצי פטר נפשיה מיניה אבל ברכת המזון דאי בעי לא אביל מצי לאצטרופי אבל אנו נזוהין דאין מצטרף כלל עד שיהיה בן י"ג שנים ואז א"צ לבדוק אחר שערות דסמכין על החוקה כיון שהגיע לשנים מסתמא הביא שערות אבל לחוציא אחרים בבהמ"ז אינו מוציא עד שיהעו בודאי שהביא שערות דבראורייתא לא סמכין אחזקה זו. וחרש המדבר ואינו שומע וכן מי שאינו שומע גמור אם מכוונים ומבינים מצטרפין לזימון אעפ"י שהחרש אינו שומע הברכה (ועיין לעיל כלל ל' סי' ח') ומי שנדודו על עבירה אין מזמנין עליו (קל"ט).

כלל מט. דין ברכת שהכל וכללים בכרכה ראשונה של ברכת הנהנין:

(א) כתיב לה' הארץ ומלואה וא"כ הכל הוא כמו הקדש וכמו שאסור להנות מהקדש כ"א לאתר פדיון והגהנה מהם בלא פדיון מעל בקדשי ה' כן אסור להנות מעה"ז בלא ברכה והיא הפדיון והגהנה בלא ברכה כאלו מעל בקדשי ה' ולפיכך תקנו אנבה"ג לברך על כל דבר ודבר שנהנין ממנו. וכמו שחייב אדם לברך בכל זמן ויום לפי ענינו

כדכתיב ברוך ה' יום ודרשו הו"ל דר"ל בכל יום ויום הן לו מעין ברכתו דודאי אין מהראוי לברך בשבת ברכות הראויות לפסח וכיוצא בו כן צריך לברך על כל דבר ודבר ברכתו הראוי לו ולכן תקנו הו"ל לברך על כל מין ומין לפניו והם ששה. המוציא, כמ"מ, בפה"ג, בפה"ע, בפה"א, שהכל. וצ"ל נהיה בסגול שהוא לשון בינוני וכן הם כל הברכות ולא בקמץ תחת היו"ד שהוא לשון עבר (סי' ר"ד מ"א ס"ק י"ד). ואין מברכין אלא על דבר שיש בו ממש והגוף נהנה ממנו ולכן אין מברכין על קול ערב ולא על רחיצה וסיכה שאין נכנסין לגוף (מ"א סי' רט"ז).

(ב) אעפ"י שברכת שהכל נהיה היא כוללת הכל שמודה לה' שהוא ברא הכל, ולכן בדיעבד על כל דבר ודבר אפילו על פת ויין אם טעה וברך שהכל יצא, לא יאמר אדם למה לי טורח זה ללמוד דיני ברכות אלא על כל דבר שאסתפק אברך שהכל אסור הו"ל דבר זה ואמרו שמחוייב לילך אצל חכם וילמוד הברכות. ואסור ליהנות מעוה"ז עד שיודע בכירור איך לברך בפרט על כל דבר אם לא במקום שיש פלוגתא בין הפוסקים וא"א להכריע (ססי' ר"ג ור"ד) והטעם נ"ל כי אם נאמר על מלך א' שיש לו הכל בארצו אין מחוייב מזה שלא יחסר בו שום דבר פרטי כי הכל נאמר על הרוב (וכו"ל אין למדין מן הכללות) ולכן אין זה שבח גמור לברך שהכל אלא צריך לפרט הדבר. ומה שתקנו ברכת שהכל הוא רק על דברים שאינם חשובים וכוונתו דאפילו דברים הפחותים האלו הם כדברו ובהשגחתו (ועיין פסגת עקב נכסוק חרץ לא תחסר כל זה נרמז'ן ע"ס) וצ"ל דלכן מברכין כשנועל מנעליו שעשה לי כל צרכי לפי שהוא דבר פחות. ואם מסופק אם בירך או לא אם מותר לומר בריך רחמנא ולא יאמר השם עיין בחיבורי ש"צ שער משפטי ארץ פ' י"א בב"א סימן ו'.

(ג) על דבר שאין גידולו מן הארץ כמו בשר הנים גבינה חלב דבש וכן על כל מיני משקין, ואפילו סחט פירות להוציא המשקין, וכן דבש הוב מן החמרים דכל זה הוא זעה בעלמא ולא נקרא פרי חוץ מן היין ושמן דאלו נקראו פרי, ועל המלח או מי מלח ועל מרק של בשר ועל שקדים מחוקים שאוכלים אותם כשהם רכים בקליפותיהן דלא נטעי אדעתא דהבי כיון שהם ראויים לאכול כשנגמר הפרי, מברך שהכל (ר"ג) ועל קמח אפילו של חיטין לא שנא נטחון דק לא שנא נטחון קצת ויש בו טעם של חיטין לא שנא קמח קליות (ר"ח) ועל שבר חמרים ושבר שעורים ועל מי שעורים (סי' ר"ג) על כולם מברך שהכל חוץ מן היין. וכן כל דבר שנחלקלל קצת כגון פת או חכשיל אף שהוא מה' מינים ונחלקלל קצת ועכ"פ ראוי לאכילה וכן יין שהחמיץ אבל עכ"פ ראוי לשתייה קצת כגון שעירבו במים דאם אינו ראוי כלל לשתייה אינו מברך כלום דמזיק, ועל כמדין ופטירות שקורין שוועממע שאלו גדילין מן האויר וכן פירות שלא הגיעו עדיין לרחבשל כ"כ עד שיהיו דרך אכילתן בכך (עיין לקמן כלל כ"א סי' ז') או דבר שאינו עיקר הפרי כמו קליפת הקטניות והגרעין של פירות אם היו מרים חלה או דבר שאין ראוי לאכול אלא למצוץ הקיורה שבהם מברכין שהכל ואחריהם בורא נפשות (ר"ד).

(ד) אסור להפסיק בדיבור אפילו בשעה שהוא לועס עד שיבלע דהא על הלעיסה א"צ ברכה כלל כבסמוך. ואם בלע אפילו דבר מועט א"צ לחזור ולברך אבל אם לא בלע עדיין כלל צ"ע (מ"א סי' קס"ז ס"ק ט"ז) וצ"ל דאפילו לא בלע רק הטעם שמצץ בפיו מן הלעיסה א"צ לברך דבסימן ר"י מיירי מטעמת א"צ ברכה שאין כוונתו לאכילה כלל אלא לטעימה (ומע"כ המ"א ע"ס וס"ה לועס ופלט היינו שאין כוונתו לאכילה דלשוו המזון מחצה דבר הקיורה שיש בו לא יברך כדליתא בסי' ר"ג סעיף ט"ז).

הלכות ברכת הנהנין כלל מט

(ה) הטועם התכשיל אם צריך מלח וכיוצא בו ופולט ואינו בולע כלום א"צ לברך ואם בולע יש ספק כיון שאין כוונתו לאכילה. ולכן ראוי לזוהר שיחזקין להגות ממנו בתורת אכילה ויבלע מעט ויברך עליו (סי' ר"י).

(ו) ברכה ראשונה אין לה שיעור שאפילו אוכל או שותה כל שהוא רק שנהנה מכנו חייב לברך (סג).

(ז) אפילו אוכל ושותה לרפואה אם הוא מתוק עד שנהנה ממנו מברך ברכה הראויה לאותו מין (ואם הם מרים מ"ג: לנכך כלל) ואפילו הוא דבר איסור כיון שעכשווית התירה לו התורה (סי' ר"ד עיין ס"ח סג).

(ח) ואם אנסוהו לאכול אע"ג דההיך נהנה מכנו מחלוקת בין הפוסקים אם יברך (סג נמ"ח) ונ"ל דבפתי וכיוצא בו דבהמ"ז הוא מה"ת יברך וה"ה בגול חייטין וטתנן ואפאן דאיסור לברך ברכה ראשונה דע"ז נאמר בוצע ברך אבל ברכת המזון צריך לברך מין שקנאן בשיניו ואפילו גזל לחם דכשאלם כבר קנאן בשיניו (עיין סי' קל"ז נמ"ח).

(ט) נכנס לו דבר בגרונו ושותה משקין לבלעו או החיכה פת וכל דבר שנהנה מכנו צריך לברך אבל אם שותה מים כיון שאין נהנה ממנו וגם אינו שותה לצמאו א"צ לברך (סג).

(י) שכח והבנים אוכלין לפיו בלא ברכה אם הוא דבר שאף אם יפלוט אותו לא יהיה מאוס יפליטנו לידו ויברך עליו דכתיב ימלא פי תהלתך ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד א' ומברך דאיסור לאכר אוכלין ואם הוא משקין שא"א לסלקו לצדק ולברך אם יש לו עוד משקין יפליט אלו לאיבוד ואם אין לו והוא דחוק על זה המעט שבחוק פיו בולעו ויברך אח"כ ברכה ראשונה. ולא דמי לדלעיל כלל מ"ב סי' י"ג דכיון דנוכר בעודו בפיו דומה קצת לעובר לעשייתו (קע"ג) ולא יברך ב"א דלא מצינו ב' ברכות סמוכות זו לזו ואם הוא יין שלהרבה פוסקים ב"א שלו הוא דאורייתא ושהה רביעית יברך גם ברכה אחרונה (מ"ח סי' קע"ג).

(יא) היו לפניו ב' מינים כגון אגוז וחפוח שיכול לברך על א' ולהוציא גם השני איסור לברך על ב"א וא' שגורם ברכה שא"צ אבל אם הם ב' מינים כגון בפה"ע ובפה"א או שהכל אע"ג דכדיעבד אם בירך על כולם שהכל או שבירך על פ"י העין בורא פ"י האדמה בדיעבד יצא מ"מ לכתחילה איסור לעשות כן אלא יברך על כל אחד ואחד בפני עצמו (סי' ר"ח ט"ז ס"ק י"ז) ואפילו שחה יין ויברך בפה"ג ואכל ענבים אע"ג דאם נתכוין לפטור הענבים יצא מ"מ לכתחילה לא יעשה כן אלא יברך על ענבים בפה"ע ומ"מ בדיעבד אם נתכוין לפטור פוטר בין בברכה ראשונה ובין באחרונה כדלקמן כלל נ'.

(יב) היו לפניו ב' דברים שברכתן שוות יברך על החשוב ונפטר שאינו חשוב ואפילו לא היה מכין לפטור אותו אלא בסתם אבל אם בירך על זה שאינו חשוב אם כיון לפטור גם החשוב יצא אבל בסתם צריך לחזור ולברך על החשוב דאינו כדון שיפטור שאינו חשוב לחשוב דרך גרמא (סי' ר"ז נמ"ח ס"ק י"ח וסי' ר"ז ס"ק ח') ואם טעה ויברך על שאינו חשוב והיה בדעתו לפטור החשוב ונוכר לא יאכל מן החשוב תחלה כיון שבירך על שאינו חשוב (סג נג ס"ח).

(יג) כשיש בידו אגוז אחד וכיוצא בו לא יברך עד שיפתחה דשמא התליע הגרעין ואינו ראוי לאכילה כלל ונמצא שבירך לבטלה (סג סי' ר"ז ס"ק ד').

(יד) היה בדעתו שיאכל עוד ושכח ויברך ב"א ורוצה אח"כ לאכול עוד א"צ לברך ב"ד שהרי לא הסיח דעתו (מ"ז סי' ק"ן ס"ק ג') אבל אם היה סבור שאין לו עוד לאכול

צריך לברך ואם בירך ברכת המזון נ"ל דצריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא אעפ"י שהיתה בטעות דברכת המזון הוי הפסק (ועיין ברכות מ"ב תוספות ל"ה ותכא דמי שזכח לאכול אפיקומין ואמר הב לן ונכרך אינו היסח הדעת דאכן תכא דתחננא סמכינן מאמע כל א"כ אעפ"י שהיה בטעות הוי היסח הדעת ול"ל דדוקא הב לן ונכרך הוי הפסק וכן ברהמ"ז שהרי לכ"ע לריך לברך על כוס של ברהמ"ז אבל ב"ח ס"ל לכהמ"א דלא הוי הפסק מלד עלמו וגם ל"ז דמי לכפל טליתו דהתם חולד ליה מטינו ומ"מ ל"ע מכל סברא זו ועיין מ"א ס"א ס"ק א').

(טו) דין אם אחד מוציא הכירו מבואר לעיל כלל ה' סי' י"ח.

כלל נ. דין כללים בברכה אחרונה (סי' ר"ח ר"י).

(א) כתיב בתורה ואכלת ושבעת וברכת וזהו מ"ע מן התורה לברך אחר אכילת לחם לכ"ע. ולדעת הרבה פוסקים גם על ז' מינים וכיון שמצינו מ"ע דאורייתא לברך אחר הנאתו תקנו אנשי כנה"ג לברך על כל דבר שאכל ברכה אחרונה והם ג'. ברהמ"ז, וברכה אחת מעין ג', וזכורא נפשות. ודין ברכת המזון נחבאר בכלל מ"ו.

(ב) ברכה אחת מעין ג' היא ברכה על המחיה או על הגפן או על העץ לפי שהיא כוללת בברכה אחת מעין ג' ברכות שנבדלה דהיינו נגד ברכה א' הן את הבל אומרים כאן על המחיה או על הגפן או על העץ ונגד ברכה שניה שהיא על הארץ ועל המזון אומרים כאן ועל ארץ חמדה טובה וכו' ונגד ברכה ג' שהיא בונה ירושלים אומרים כאן ובונה ירושלים ונגד הטוב והמטיב שהיא ברכה ד' בברכת המזון אומרים ג"כ כי אתה ה' טוב ומטיב ואעפ"י שיש בברכה זו מעין ד' ברכות נקראת מעין ג' לפי שעיקר ברהמ"ז מן התורה הם רק ג' ברכות והטוב והמטיב היא מדרבנן.

(ג) ברכה זו מעין ג' מברכים על המינים הבתובים בפרשת עקב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש ובתר הכי כתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ואכלת ושבעת וברכת וא"כ על לחם בוודאי חייב לברך מן התורה שהרי כתיב בהדיא. ואמנם יש מחלוקת אם מצוה זו קאי גם על פסוק ראשון וא"כ המצוה לברך ברכת המזון על כל שבעת המינים ומה שהפסיק התורה ביניהם וכן לחם לאשמועינן דעל לחם יברכו שלש ברכות שלימות ועל השאר מינין רק ברכה אחת מעין ג' או שיל' דדוקא על לחם מברכין ברהמ"ז ועל שאר מינין א"צ לברך אחריו כלל מדאורייתא ולכן הפסיק התורה ביניהם לבין לחם ועכ"פ מדרבנן חייב לברך. וחטה ושעורה דקרא היינו דוקא כשעשה מהם קמח ועשה מהם חבשיל (סי' ר"ח) ודבש היינו תמרים ונמצא האוכל חבשיל מקמח חטה ושעורה ומכללם שבולת שתעל שקורין האפער ושישן הוא קאין וכוסמין הוא שפעלט וכלן הם מן חטה ושעורה ולכן העושה מהן חבשיל או שלש אותן בשמן או שומן ושאר מי פירות כמו שנכתוב לקמן בכלל נ"ד מברך על המחיה ומסיים על הארץ ועל המחיה. ואם שותה יין מברך על הגפן ועל פרי הגפן וכו' ומסיים על הארץ ועל פרי הגפן או על הארץ ועל הפירות (ובניחווי הגר"א סי' ר"ח ס"ק ל"א הכריע שהעיקר למי"ס כן). והאוכל ענבים בין לחים בין יבשים והם צמוקים שקורין ראזינען בין גדולים בין קטנים או תאנים ורמונים זיתים תמרים מברך על העץ ועל פרי העץ ומסיים על הארץ ועל הפירות. ואם אוכל מפירות האלו שגדלו בא"י בין שאכלן בארץ ישראל או שהביאן לחוץ לארץ מסיים על הארץ ועל פירותיה (סי' ר"ח).

(ד) בדעבד שטעה ובירך על היין ומסיים על הגפן ועל פרי הגפן ולא הזכיר על הארץ יצא (סי' ר"ח מ"א ס"ק י"ז ועיין נכ"י) ונ"ל דאם מברך על היין ברכת על העץ ועל

הלכות ברכת הנהנין כלל ג

פרי העץ בדיעבד יצא (א) וה"ה אם בירך על ענבים בפה"ג וכן אם בירך על ענבים ברכה אחרונה על הגפן ועל פרי הגפן יצא (ועיין נכ"ח).

(ה) אבל מיני מזונות וגם פירות הנזכרים ושחה יין יכלול כולם בברכה א' ויקדים על המחיה שהוא ממין שעושין מהן לחם ויאמר על המחיה ועל פרי הגפן ועל העץ וכו' וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות. ואם לא הזכיר ועל פרי הגפן כבר כתבנו דיצא. ואם לא הזכיר גם על המחיה רק שסיים בא"י על הארץ ועל הפירות צ"ע (דהכל טו כ' נסס ר"מ מקולי ח"ל יש לחתום כל ברכה מעין ג' בין של מזונות בין של פירות בא"י על הארץ ועל הפירות וכן דעת ר"מ מקולי עכ"ל וכ"כ ש"ג וכ"כ בא"ח וכ"כ רמב"ם. ול"ע שלא כמלא זה לא ברמב"ם ולא בסמ"ג ואדרבה ברמב"ם וסמ"ג מוצא שחותם על המחיה ועל הפירות. וכל שיש ט"ס בכלל זו וא"ח וכלל בין של יין ובין של פירות ע"ש היטב).

(ו) אע"ג דקי"ל ספק ברכות להקל אבל ברכה א' מעין ג' כיון דא"א דהיא מדאורייתא ולדעתם אם מסופק חייב לברך מספק כמו בהמ"ז דהוי ספק דאורייתא ולכן יזהר שיאכל עוד כזית או שישחה רביעית יין כדי שיוכל לברך ב"א מעין ג' ויכלול בו גם המין שאכל או שחה מקודם וע' בסמוך סי' כ'. (ב) ונ"ל דדוקא כשאכל כדי שביעה דאז הוי ספק דאורייתא וראוי ונכון שכשיושבין במסיבה ושוחזן יין או שאוכלין מדברים שמברכין עליו ברכה א' מעין ג' אע"ג דלכתחלה אין ראוי שיפטור א' את חבריו בברכה אחרונה כדלעיל כלל ה' מ"מ אם יש אנשים שלא יברכו או מחמת בושה שאינן יודעין לברך מצוה על א' שיאמר שיכוונו למי שירצה להוציא ואז יברך בקול רם ויכוין להוציא לכל מי שירצה.

(ז) ברכת בורא נפשות רבות מברכין על כל דבר מאכל או משקה חוץ מז' מינים הנזכרים. ולא יאמר על כל מה שבראת אלא על כל מה שברא (כ"כ בספר הנסיד נהדיח דמים עקלוד ד' כ"ח ע"כ נספס וכל"ל סף פ' עקב כ' שיצא שנרצח. והג"ח בניחוריו סי' ר"ז סק"ד כ' שהעיקר לומר שנרצח וגם הכריע העיקר לסיים נסס גם לדיך לומר חי העולמים נלירי) (סי' ר"ז).

(ח) אין ברכת בג"ר פוטר ברכה א' מעין ג' וכן להיפוך ואפילו ברהמ"ז אין פוטר אבל אכל מפרי העץ מז' מינים ואכל ג"כ משאר פה"ע כיון שמברך על העץ וכו' וגם מסיים על הארץ ועל הפירות וזה כולל גם שאר פרי העץ רק מפני שאינן חשובים כ"כ לא קבעו עליהם ברכה זו ועכשיו מברך בלא"ה ברכה זו פוטר (סי' ר"ח).

(ט) שחה יין ואכל פירות משאר מינים אם סיים על הארץ ועל פרי הגפן צריך לברך בג"ר לכ"ע ואם סיים על הארץ ועל הפירות במ"א מבוואר דלא יצא וצריך לברך ג"כ בג"ר כיון דבהתחלת ברכה הזכיר פרי הגפן. ול"ג דהוי ספק ברכה, (ג) וה"ה באוכל פרי האדמה ובירך על העץ או על הגפן רק שחתם על הארץ ועל הפירות הוי ספק ברכה ואם שחה יין ושאר משקין יחבאר לקמן בכלל ג"ה סי' ד' ה'.

(י) ברהמ"ז אין פוטר ברכה א' מעין ג' ואע"ג דא"ל ק"ו השתא מעין ג' פוטר כ"ש ג' ברכות שלימות דאין אנו יודעים למה תקנו חכמים כן (וכעין זה כ' חס' נכסחים) שהרי ברכה שדינה שלא לחתום בברכה אם חתם בברכה לא יצא ולא אמרינן דיצא שהרי עכ"פ אמר כפי תקנת חכמים ונאמר דמה שסיים הוא לבטלה אלא כך תיקנו חכמים שאפילו מה שאמר כהוגן כאלו לא אמר. ודוקא שלא בתוך הסעודה דאל"כ ברהמ"ז פוטר הכל (ס).

(יא) ודוקא בשאר פירות אבל דברים שנעשים מקמח או דייסא שקורין (Kasza כרייז) בין מחיטים או משעורים ושיכולת שועל ושיפון או שאכל תמרים או ששתה יין וטעה וכירך בהמ"ז יצא שכל דברים אלו הם זייני וסועדים הלב רק דלכתחלה לא רצו לתקן בהמ"ז ובדיעבד יצא ואפילו לא אמר רק ברכת הון לבד יצא ואם נזכר עד שלא חתם ברכת הון יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו וכו' ויסיים ברכה מעין שלש (ואף שגש"ע סי' ר"ח סעיף י"ז כ' דנהמ"ז אינו סוטר דייסא כנר תמס עליו הנס"ג והפ"ח. ואני אומר שמוכס נעלם דברי ר"ן בפסחים גבי נ"ל של ד' כוסות שכ' להדיא נסס הגאונים דנהמ"ז סוטר לדייסא). ונ"ל דה"ה כל חבשיל שנעשה מה' מיני דגן וכ"ש בוטטער - קובען ושמאלץ קובען, וכיוצא בזה דפוטר.

(יב) אע"ג דברכה ראשונה צריך לברך אפילו על דבר קטן אבל ב"א בין שאכל פת או א' מה' מיני דגן או כל דבר מאכל א"צ לברך אא"כ אבל כוזה ועל משקין בין יין בין שאר משקין ואפילו יין שרף שמיישב דעתו של אדם אפילו כמעט אפ"ה אין מברכין ברכה אחרונה אא"כ שתה רביעית. אך כיון די"א דעל משקין ג"כ מברכין על כוזה כמו אוכלין לכן ראוי לזוהר שישתה או פחות מכזית או רביעית ומכ"ש בין דאפשר דב"א שלו הוא דאורייתא (מ"א סי' ר"י). ושיעור רביעית הוא כמעט מלא ב' קליפות מביצת תרנגולת והוא שיעור ביצה ומחצה ושמעתי בשם הגדולים שהנהיגו שיעור רביעית יהיה חמשים מקווארט ווילנר (סי' קכ"ט ומ"א סי' ר"י) ושיעור כוזה הוא חצי ביצה (סי' תפ"ו) נמצא שיעור כוזה כשליש רביעית.

(יג) אבל מעט ושהה וחזר ואכל אם אין מתחילת האכילה הראשונה עד סוף אכילה אחרונה בכדי אכילת פרס שהוא שיעור ג' ביצים מצטרף ומברך ואם לאו אינו מצטרף (סי' ר"י נמ"ח).

(יד) שתה מעט ושהה וחזר ושתה מעט נ"ל דאין מצטרף. (ד)

(טו) שתה משקין חמין כמו טהע וקאפע אע"פ שכן דרך שתייתן נ"ל דא"צ לברך אחריו. (ה)

(טז) אבל חצי זית מה' מינים וחצי זית משאר מינים מברך בג"ר. וכן פחות מכזית פת ודבר אחר מברך הברכה ששייך למין הפחות (מ"א ע"ג) וכל האוכלים מצטרפים לכזית. (יז) אבל חצי זית ושתה חצי זית או אפילו שתה פחות מרביעית אין מצטרפין (מ"א ע"ג) וכל המשקים מצטרפים לרביעית. ונ"ל אפילו אם טבל המאכל במשקה אינו מצטרף (וע"ג ביומא בתוס' ישנים דדוקא לעבין ישנן דעת אמרינן אכאורי אוכלין וכו' וכמ"ג הנ"ל לעבין רוטב וללח כוונתו מדכרו דכוה מצטרף ליתחא).

(יח) דברים שנכתב בכלל נ"ב שמברכין על הרוטב כמו על הפרי צ"ע אם מצטרפין חצי זית מהאוכל וחצי זית מהרוטב (עיין מ"א סי' ר"י).

(יט) יש לזוהר שלא יאכל דבר שהוא כברייתו דהיינו קטנית א' ואגוז א' וכן כל פרי שהוא אינו גדול ככוזה דכיון שהוא דבר חשוב י"א דמברכין ב"א אעפ"י שאינו ככוזה. ואם חלקו מקודם עד שלא נשאר שלם ואכלו כבר נחבטל מחשיבותו (א"ר סי' ר"י נס"ג ע"ח).

(כ) שתה יין בכזית ואם כן הוא ספק אם יברך ב"א כיון שהוא פחות מרביעית וכן שתה יין ונסתפק אם בירך ב"א ואין לו יין מותר לו לאכול כוזה מדברים שמברכין עליו על המחיה ויכלול בחוכה ג"כ על הגפן אע"ג דלכתחילה היה אמור לשחות דבר שהוא מסופק אם הוא יין וכיוצא בו כדי לכלול בעל המחיה וכיוצא בו מ"מ כיון שכבר

הלכות ברכת הנהנין כלל נ

אבל או שתה והוא מסופק ואין לו מאותו המין לחקן יכול לכלול מספק (סי' ר"ח ט"ז)
סק"ט וכ"כ ח"ר סע.

(כא) אע"ג שבכל דבר שיש בו מה' מיני דגן מברכין במ"מ כמבואר לקמן כלל
נ"ד סי' ט' אבל ברכת על המחיה היה ראוי להחמיר אא"כ שיש באותו מאכל כ"כ שיאכל
כזית קמח בכדי אכילת פרים והעולם לא נהגו לדרקק כזה ומברכין על המחיה ויש להם
על מי לסמוך (סי' ר"ח). (ו)

(כב) ומ"מ נ"ל דרוקא כמו לעבוקבען שידוע שהעיקר הוא להטעים הקמח והעיסה
אבל מיני גרויפען שמבשלין עם בולבעם (Bulwa ערדוןפצען) וקטניות דוקא כשאכל
כזית בכא"פ מברך על המחיה ואין א' בטל לחבירו.

(כג) עד אימתי יכול לברך ב"א או בהמ"ז עד שיתעכל במעיו ושיעורו אחר
האכילה כ"ז שאינו רעב ואחר אכילת פירות כ"ז שאינו תאב לאכול פירות ולאחר שתיה
כ"ז שאינו צמא. ואם אכל מעט ואין אנו בקיאין לידע אם הוא רעב כ"כ כמו מקודם
לכן ראוי שיאכל דבר אחר ויברך ב"א שאז נפטר גם אכילה ושתיה הראשונה ואם הסיח
דעתו מתחלה שלא לאכול עוד צריך שיברך ברכה ראשונה על מה שיאכל. וכן אם
שהה שיעור עיכול צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וישתה (סי' קפ"ד).

(כד) לכתחלה אסור לאדם לצאת ממקומו עד שיברך ברכה אחרונה שמא ישכח
ובדיעבד יברך במקום שנוצר. ורוקא בדברים שאינו מברך אלא בנ"ר אבל בדברים
שמברכין אחריהם ברכה אחת מעין ג' יש ספק די"א דאפילו אם יצא צריך לחזור במקום
שאכל ולברך שם כדלעיל כלל מ"ז סי' ט' לענין ברהמ"ז. ומ"מ בשעת הדחק יברך במקום
שנוצר אפילו אם יצא במזיד ואעפ"כ יש להם דין פת דחשבינן ליה כאלו היה עדיין
במקום הראשון ואם רוצה לאכול במקום השני וכ"ש אם חזר למקומו הראשון אם הם
מדברים שלא היה צריך לברך עליהם אילו לא יצא אף עכשיו א"צ לברך עליהם ברכה
ראשונה (מ"ז סי' קע"ח ס"ק י"ג) ועיין כלל נ"ט ובכלל מ"ז.

(כה) כיון די"א דברכה א' מעין ג' היא דאורייתא לכן ראוי להחמיר בכל החומרות
שנהגו בבהמ"ז לברך מושב ולא מעומד ובכל הדברים המבוארים בכלל מ"ז (סי' קפ"ג).
(כו) דין אם אחד מוציא חבירו מבואר לעיל כלל ה' סי' כ"ג.

כלל נא. דין ברכת בפה"ע ובפה"א (סי' ר"ז ר"ה).

(א) על פירות הגדלים באילן מברכין בפה"ע ועל פירות הארמה והם כל מיני
ליפתן וירקות ועשבים מברכין בפה"א ומיני אילן יחבאר לקמן סי' ט'. ואין מברכין ברכה
זו אלא עפ"י ששה הנאים. (ב) שיהיה דרכו לאכול כך אם חי חי ואם מבושל מבושל
אבל אם אין דרך לאכלן חיין ואכלן חיין וכן מבושל מברך שהכל. (ג) שיהיה פרי חשוב
לאפוקי תפוחי יער וכיוצא בו. (ד) שיהיה עיקר הפרי לאפוקי שרכישי קטניות וכן בכל
דבר דלא נטעו אינשי אדעתא דהכי וכיוצא בו. (ה) שיהיה כבר נגמר הפרי שרוב בני
אדם אוכלין אותן לאפוקי אם לא בשלו כ"צ שאינן נאכלין אלא ע"י הדחק. (ו) במיני
עשבים כיון שעשבים אינם חשובים ולכן אם אינן גורעים ע"י בני אדם אינן חשובים
לקרות פרי. (ז) שיהיה ניכר במקצת מהות הפרי אבל אם רסקו כ"כ עד שאינו ניכר
לכל מה הוא אינו חשוב פרי.

(ב) אין מברכין בפה"ע או בפה"א אלא על דבר ששוב לאכול אותו חי וגם שדרך
בני אותו מקום לאכלן כך חיין אבל על דבר שאין דרך בני אותו מקום לאכלן חיין אעפ"י

שהן טובים לאכול אף שלא ע"י הרחק. נ"ל דמברכין שהכל דאינו חשוב לקרות פרי. וכל מיני ירקות וקטניות ימישים ידוע שאין דרך לאכלן חיין וקטניות לחים וירקות כבושים כמו עשב שקורין זוער קרויט דהרכן לאכלן חיין ומיני לפת ריבען ומערין וכצלים וצנון שקורין רעטיק אף שהם טובים ג"כ חיין מ"מ נ"ל דחלי ג"כ אם דרך באותו מקום לאכלן חיין ואם אכלן עם לחם ע' בכלל מ"ג. (א) אבל דברים שטובין חיין יותר ממבושלין ואדרבה ע"י הבישול נשתנה לגרועותא אילו בשלן לברך במים אע"ג דאם בשלן עם בשר הם טובים יותר מחיין כיון דאז אין הם העיקר אלא הבשר לכן מברכין עליהן כשהן מבושלין שהכל. אבל אם הם העיקר כגון שטנגן בשומן ובדבש וכיוצא בו מברכין אף כשהן מבושלין ברכתן הראויה (סי' ר"ס נמ"ח דלא כט"ז ועיין כלל נ"ג סי' ס"ו ח') דמה לי אם מבשל במים או בדבש (וכן משמע דעת הגר"ח בניאריו ע"ע).

(ג) אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא על דברים חשובים בין שגדילים ביער או בשרה מאלוהן כמו אגוזים ערדבערען ומעלאנען אבל מינים גרועים כמו תפוחי יער או וואלד בערען ומה שקורין באשכנז בוך עקר וכיוצא בו מברכין שהכל אפילו לאחר שבשלים (סי' ר"ג נט"ז ע"ע).

(ד) עשבים הגדילים בלא זריעה אפי' הם טובים לאכול כמו עשב שקורין Szezaw שהן עלין חמוצים (ובל"א קורין ווירנאפער) ואפילו לאחר שבישלים שהוא מאכל שרים מברכין שהכל דאינו חשוב כ"כ לפרי. ועל עשב שקורין פאליטרון אם זורעין אותו צ"ע דאינו חשוב. ואם אוכל פאליטרון עם שבר כנהוג. אם בירך על השכר או בחוד הסעודה א"צ לברך על הפאליטרון שהוא טפל לשכר ואם בירך עליו שהכל מקודם יחביון לפטור גם השכר. אבל על שאטען וכיוצא בו שנזרע מברכין בפה"א (ב) (ע' טור סי' ר"ד נסע ראב"ד).

(ה) אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא על דבר שהוא עיקר הפרי אבל מה שאינו עיקר הפרי יורד מדרגה א' דאם הוא פה"ע מברך בפה"א ואם הוא פה"א מברך שהכל (סי' ר"ג ע"ג נמ"ח ס"ק י"ז) ולכן השרביטים שקורין שאטען של קטניות אפילו הם מחוקים אם אכלן בפ"ע בלא הקטניות כיון שאינו עיקר הפרי מברך שהכל (ג) ול"ד לקליפה דידוע דאינו נאכלין אלא ברכותן ואח"כ נתקשו והט"ז כתב דעל צוקרשאטען מברך בפה"א וצ"ע. (ו) גרענין של פירות אם הם מחוקים מתחלה בש"ע הבריע לברך בפה"ע ואם הם מרים מתחלה אין מברך כלום ואם מתקן ע"י האור מברך שהכל דגרענין מחוקים מתחלה נקרא פרי משא"כ המרים לא נקרא פרי כלל. אבל שקדים המרים כשהן קטנים דאז עיקר אכילתן הקליפה ואינה מרה מברכין בפה"ע אבל כשכבר הם גדולים ואז הם מרים אין מברכין עליהם כלל דאזוקי מויק אבל אם מתקן ע"י אור או ד"א מברך בפה"ע שהרי באמת הם פרי אלא כשהם במרירותן מווקים ולכן כשמחוקן מברך בפה"ע אבל גרענין מרים אינם פרי כלל (סי' ר"ג). (ד)

(ז) הפירות בקטנן כל זמן שהן חמוצים אע"ג דמקצת כ"א אוכלין אותו כך בש"ע פסק שאם נאכל ע"י הרחק מברכין בפה"ע וצ"ע. ונ"ל דאין מברכין אלא שהכל אם לא שבשלן או מתקן באור. (ה) ואם אין נאכלין כלל מחמת חמיצתן לכ"ע אין מברכין עליו כלל. ואם מתקן באור או ע"י טיגון מברך שהכל. ולכן כל מיני פירות שמרקחין בדבש בעודן קטנים מאוד וידוע שאז אינו ראוי לאכילה כלל וכלל מברך רק שהכל. ועל ענבים מדינא אין מברכין עליו בפה"ע עד שיהיה כפול הלבן דקודם לזה נקרא בוסר וכיון שא"א בקיאו בשיעור פול הלבן לכן אין מברכין עד שיהיה גדול ביותר. ולכן במדינות אלו שלוקחין ענבים בליל ר"ה לברך שהחיינו ומברכין בפה"ע צריך להודיע שלא יברכו לבטלה

הלכות ברכת בפה"א ובפה"ע כלל נא

אלא יברכו בפה"א. וכן על זיתים קודם שגדל הנץ סביבם וחרוכין קודם שנראה בהם שרשראות מברכין בפה"א (סי' ר"ג).

(ח) מיני בעערען (Jagoda) שמוצצין מהן המשקה וזורקין הקליפה כ' המ"א סי' ר"ג ס"ק א' לברך שהכל ולי צ"ע. (ו) ומנהג העולם לברך בפה"א אבל אותן הגדילים באילן ומוצצין אותן נ"ל דיברך שהכל שאין האוכל ראוי כלל כמו אלו שקורין Kalina (קלוינקע) וכיצא בו. (ט) לא נקרא עץ אלא מה שנשאר הענף גם בחורף ואח"ז מוציא עלין מן ענף זה שנשאר ואפילו הוא רק קבוע של פשחן אבל אם כלה כל הענף ולא נשאר רק השרש מה שהוא טמון בארץ אע"ג שנחקשה הענף כמו עץ בימות החמה כיון שכלה לגמרי בחורף לא נקרא עץ כלל. ואמנם יש מינים שהענף כלה לגמרי בימות החורף ומ"מ נשאר מן השרש למעלה בקרקע כמו ערדבעערען הגדילים בנגות על אלו הפוסקים מהולקים אם נקרא פרי עץ או לא. ולכן פאזימקעש ובל"א ערדבעערען וכיצא בהן אעפ"י שגדילים על גבעולין גבוהין כמין אילן רק בחורף נכמשין אלו הגבעולין ולשנה יוצא מן השרש וגבעולין אחרים מברכין בפה"א ובדעבד שבירך על אלו מיני בפה"ע יאכל א' כדי שלא יברך בודאי ברכה לבטלה אבל לא יאכל יותר עד שיברך על ד"א שברכתו בפה"א או דבר שברכתו שהכל ופאזימקעש שגדילים ביערים פשיטא דאסור לאכול יותר עד שיברך על ד"א. ומה שגדל על אילנות קטנות אף שנבתן פחות מג' טפחים כמו יאגרעש שחורים כ' המ"א לברך בפה"ע והעולם נוהגין לברך בפה"א דלא חשיבי כ"כ פרי. ועל agrest ובל"א קלאסטעהרבערען אף שגדילים על קוצים נהגו העולם לברך בפה"ע אבל על פרי אדום שגדל על קוצים וקורין בל"א האגע פוטין וכ"ש על מיני פלוימען וקירשין שגדל על אטדים וקורין בל"א שלים קערשין ובלשון פולין פיאניצעש מברכין שהכל שאינן חשובין וגם שגדילים על אטדים. ועל מעלאגען כ' הט"ז לברך בפה"א ואני ראיתי בעיני שהראו לי העצים שגדילים עליהם והם אילנות ממש ומתקיימים כמה שנים וא"כ אין ספק שמברכין בפה"ע (סי' ר"ג). (י)

(י) אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא כשניכר במקצת שהוא פרי אבל אם רסקו עד שאינו ניכר כלל מה הוא מברכין שהכל. ואם רוב דרך אכילה אותן פירות הוא ע"י ריסוק אף לכתחלה מברך ברכתו הראויה ולכן המאכל שמבשלין מדלועין שקורין קירביז וכן אינגבער ושאר בשמים שחוקים שאוכלין עם צוקער כיון שדרכן בכך מברכין בפה"א או כדן אותן בשמים (ר"ג) וכן קטניות שריסקו לגמרי ואינו ניכר כלל וכן מיני גרויפין שעושין מן ראנגען והוא דק כקמח וכן רעזישניקעש (טאָרטען) שעושין מקמח זה מברך שהכל אבל קטניות שמעבין בכף וכן ראנגען ברייא כיון שניכר תוארו מברכין בפה"א (ר"ג ור"ח). (ח)

(יא) על אורז או דוחן מבושלים שקורין היזו או ריזו או שטחגן ועשה מהן פת כ' הט"ז לברך שהכל ובשלה משמע להדיא שמברכין בפה"א וכן נ"ל. (ט) ולאחריו לכ"ע מברך בנ"ד ובעל נפש לא יאכל תבשיל או פת של אורז ודוחן שנחמטו אלא בתוך סעודה ד"א דעל תבשיל של אורז שנחמט מברכין במ"מ אלא ד"א דאורז הוא ריזו וכן בסוגיא דעלמא ו"א שהוא היזו ולכן אין לאכלו אלא בתוך הסעודה (ר"ח).

(יב) דבר שברכתו בפה"ע או בפה"א רק מחמת שנתרסק או מחמת שאינו עיקר הפרי או שלא נגמר הפרי ירד ממעלתו ומברכין עליו לכתחלה שהכל מ"מ כדעבד אם בירך עליו ברכתו הראויה לאותו מין יצא (מ"ח סי' ר"ג). מה שכתב על הט"ח דא"כ למה כ' המסקים דהיכא דיש ספק נפרי אס הוא עיקר הפרי יברך בפה"א דילא בדיעבד הא לוי"ח להיפך כמי ילח כ"ל דלק"מ דזה הוי כלכתחלה כיון שחלה לברך ומסתבר

יותר לברך בפס"א שכלל זה ג"כ פה"ע אבל בדיעבד שטעה בחמת ילא שהרי לא אמר עקר שהרי הוא מן העז).

(יג) עירב ב' מינים שאין ברכותיהן שוין כגון בפה"ע עם בפה"א וכיוצא בו אע"פ שבא ליתן טעם הולכין אחר הרוב ומברך עליו. ודוקא בענין שאין ניכר אבל אם כ"א ניכר לעצמו ואינו נעשה לטפל מביד עליו כ"א ברכתו הראויה לו (מ"א סי' ר"ד ס"ק כ"ה).
(יד) על אגוז מוזקאט שקורין מוזקאט נוס מברך בפה"ע ועל צימרינד בפה"א ועל פלפלין וזנגויל רטובים בפה"א אבל האוכל לפלפלין וזנגויל יבש וכן נענגעלכען שאין דרך לאכלם כך אינו מברך כלום (סי' ר"ג) ואם עירב בשמים שחוקים עם צוקר הבשמים עיקר ומברך עליהן ברכת אותן הבשמים (סי' ר"ג).

(טו) על צימרינד שכוססין אותו ומבלעו רק הטעם ופולט הצימרינד ולא קריין האלין או לאקריין פלעצכען נ"ל דמברכין רק שהכל ואם אינו מבלעו כלל אלא רק שלועם ופולט אינו מברך כלום (מ"א נס"י ר"י) ועל צוקער נהוג עלמא לברך שהכל אבל במצין קני צוקר נ"ל דמברכין בפה"א. (י)

(טז) השוחה שמן זית כמו שהוא אינו מברך עליו כלל משום שמויק ואם עירב עם שאר דברים א"כ הוא טפל ואם יש לו מיוחד שיעיקר כונתו משום השמן אלא שמערבים בש"ד כדי שלא יזיק לו וא"כ השמן הוא העיקר אפילו הוא פחות מן הש"ד מברך בפה"ע. ואם עיקר כונתו לשחות מפני הצמא אלא שאגב נוחן לתוכו שמן לרפואה מברך רק על השחיה שהכל. ומי שיש לו שלשול ונתן לתוך המשקה אגוז מוזקאט שברכתו בפה"ע או צימרינד דינו כשמן (סי' ר"ג סעיף ד' ובמ"א ע"ל ד').

(יז) אחד מהמשה מיני דגן שגדל בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ דאינו נקרא ארץ (כדאיתא בירושלמי כלאים ספ"ו) אלא מברך עליו במ"ט ומ"ט מברך עליו ברהמ"ז (כדאיתא בנדרות ריש פ' ג' שכלו בחכל טבל דמוקי לזרע בעלין שאינו נקוב ועיין במ"א סי' קס"ח ס"ק ט"ז ונ"ל דה"ה דחין סנדך בפס"א ללא נקרא אדמה אלא המחומר כדאיתא בחולין קל"ט נמצא קן נראש של אדם וכו' ע"ש בנש"א) ואמנם על פירות האלין צ"ע אם מברך בפה"ע אם מיקרי פרי וגם אם נקרא עץ (ועיין מה שכתבתי במ"א סוף הל' ט"ב).

כלל נב. דין הוטב של פירות וירקות (סי' ר"ג).

(א) המבשל ירקות לאכילה מברך גם על הרוטב בפה"א דאע"ג דעל מי פירות כשחטמן מברך שהכל כדלעיל כלל מ"ט סי' ג' י"ל דיותר יוצא טעם הפרי ע"י בישול משיוצא ע"י הדריכה והמחיטה או י"ל שאני במי פירות שאין לו טעם הפרי (כא"ש וסי' ר"ג נט"ו סק"י) אפילו אם שוחה הרוטב בפ"ע ואפילו אם בישל הירקות עכשיו שלא לצורך רק שצריך להמים לרפואה אפ"ה כיון שדרך אותן ירקות לעולם לבשולן לצורך אכילה ולכן גם הרוטב דין ירקות יש להם (סי' ר"ג). (א)

(ב) ועל ראסיל שהוא הרוטב של גורגען וכיוצא בו שאין דרך כלל לשחות הרוטב אלא שכובשין רק לצורך הגורגען שיחמיצו ושופכין הרוטב אם רוצה לשחותו אינו מברך אלא שהכל דבטלה דעתו. וכן במדינות שדרך לכבוש מוריקעש כדי שיחמיצו הגורגען ושוחין הרוטב כמו משקה כיון שהוא לצורך שחיה מברכין רק שהכל. ובמקום שדרך לטבול בו פת במי גורגען ורוצה לשחות מברך על המים בפה"א והולכין אחר מנהג רוב העיר כן נ"ל (ואע"ג דנש"א לא נזכר רק ירקות שנשגן בהי' נס"י ר"ג כתב שצריך לו נשגן

הלכות ברכת בפה"א ובפה"ע כלל נב

א"כ משמע (ג) דע"י שריה ג"כ יולא טעם הכרי יותר מע"י סחיטה וכן משמע עוד דס בני שריית עכבים ותלכים וכו'.

(ג) ירקות שדרך לכבשן או לבשלין לאכול הירקות וגם לפעמים מבשלין רק הרוטב כמו במדינה זו שכובש בוריקעש לצורך הביורקעש וגם לפעמים מבשלין רק הרוטב לבד לכאורה נראה שמכרכין בפה"א שהרי אין דרך כלל לשתות הרוטב וא"כ הוי כמו ירקות לאכול או אפשר כיון שעושין ג"כ לצורך המשקה אע"ג דאין דרך לשתות בדרך שחיה אפשר דמכרכין שהכל. ויותר נראה לברך בפה"א דהא מבשלין כדי לטבל בו הפת וכן נ"ל (סז).

(ד) על רוטב של פירות שאין עומדין לבשל רק לאכלן חיון לכ"ע מברך רק שהכל ול"ד לירקות הרובן אכילתן ע"י בישול משא"כ פירות ואמנם על פלוימען יבשים ועל קירשען ידוע שבמדינות שיש פלוימען וקירשין לרוב נטעי להו אדעתא דהכי ליבשן ולבשלין כתבו האחרונים (כס"י ר"ג) לברך על הרוטב בפה"ע. ועל הרוטב של געפרענגלטע קירשען במדינה שגדלים מעט מועיר י"ל דלא נטעי אדעתא לבשלין אלא לאכלן בעין וא"כ ראוי לברך שהכל ואפשר דנטעי גם לבשלין. ולכן ראוי לומר שלא ישחה הרוטב לבד רק מברך על הפרי בפה"ע וכיון לפטור גם הרוטב שנעשה טפל. ועל אפפעל-וויין, בעערען-וויין לכ"ע מברך רק שהכל דהא אין עושין רק לצורך מימיהו וגם אין עומדין לכך ובוה לכ"ע מברך שהכל ועל מי שריית צמוקין אפילו בשעדיין הצמוקים מעורבים במים אם מסך היין לשתותו מברך בפה"ג אבל אם כונתו לאכול הצמוקין וגם לשתות המים כדרך שאוכלין שאר פירות עם הרוטב נחלקו הפוסקים אם מברך בפה"ע או שהכל ולכן בתחלה יסד שהכל אך יש כפך בכרכה אחרונה ולכן ירא שמים לא ישחה אלא בחוד הסעודה או יאכל פרי כו' המינים כדי שיצטרך לברך ברכה מעין ג' וגם ישחה מים שיברך שהכל ולכסוף בנ"ר (ס"י ר"ג).

(ה) מזהו כ"ז כשמישל במים לבד אבל אם בשלם עם בשר או דברים אחרים א"כ עיקר הטעם ברוטב מן הבשר ונשתנה הרבה טעם הירקות והפירות אינו מברך על הרוטב רק שהכל ופשיטא יין שרף שנוהגין לחוכו פירות שיתנו טעם ביי"ש דאינו מברך רק שהכל שעיקר הטעם הוא היי"ש. וה"ה אם בישל הירקות בחומץ או בכארשט כיון שנשתנה טעם הירקות מברך על הרוטב רק שהכל (ט"ז נס"י ר"ה אך שדנרז סק' מלאה אין לו הכנה מ"מ הדין אמת כפי שכתבתי הטעם).

(ו) על קטניות שמעכן לגמרי דרך כלי מנוקב וכן ראנגען-ברייא שעשה מכנו זופא בהרבה מים כיון שאין זה דרך אכילה מברך שהכל. אף לפי מה שכתבתי לברך על ראנגען-ברייא בפה"א דוקא כשהעיקר הם הגרויפען אבל כשהעיקר הם המים א"כ הם בטלים לגבי המים ואינו דומה לגרויפען של ה' מינים בכלל נ"ד דה' מינים חשובים ואינם בטלים.

(ז) דין רוטב של גרויפען ולביבות מכואר לקמן כלל נ"ד סי' ט"ז ט"ז י"ז יח.

כלל נג. דין ברכת מרקחת שקורין אינגעמאכטז (ר"ג ר"ג ר"ה).

(א) כל מיני פירות שמתנגנין בדבר אם הם גדולים כ"כ שיהיו עכ"פ ראויים לאכילה ע"י הדחק מברכין בפה"ע אבל אם הם עדיין אינן ראויין כשהן חין אפילו ע"י הדחק כמו אגוזים רכים המתנגנין בקליפתן הירקות וכן שאר מיני פירות אינו מברך אלא שהכל (ע"ן לעיל כלל כ"א סי' ז' וכו' ס"ז ס"ז) (ר"ג).

(ב) כל מיני לפתוח מערין ריבין גורקען רעטיך גרען אינגבער מברך בפה"א (א) דכיון שהם העיקר הדבש נעשה טפל להם (ועיין לעיל כלל כ"א סי' ב') (סי' ר"ד).

(ג) פירות הגדילים באילני סרק כמו בארבעארקעש מברך שהכל שהרי לעולם אינם ראויים לאכילה אלא על ידי שמרקחין אותן בדבש והוי בבני אסא בס' ר"ג וכן אותן שקורין בל"א האגע פוטן מברך שהכל.

(ד) על שורש מעשנים הגדילים באגמים שקורין אייער ובל"א קלכום מברכין שהכל דאינו אלא שורש ועוד ההוי עשב הדברא וע' לעיל כלל נ"א סי' ד'.

(ה) אגרעסט שקורין קלאסטהער בערען וכן פורעצקיש שקורין זיאנעזטרובען וכן מעלאנגען וערדבערען וכיוצא בו כשהן שלימים בפה"ע ובפה"א ואם מרוסקין לגמרי שהכל כדלעיל כלל נ"א סי' י'.

(ו) על קליפת פאמראנץ הט"ז וא"ר כ' בפה"א והמ"א כ' בפה"ע וכן נראה לי (ב) (סימן ר"ב).

(ז) כמיהן ופטרויות שקורין שוועממע בין מבושלין בין מרוקחין שהכל שאינו גדל רק מאויר.

(ח) על וורדין שקורין אינגעמאכטע ראזען אם אינן שחוקים ומרוסקים לגמרי מברכין בפה"א דאע"ג הגדילין על עץ כיון שהעלין אינו עיקר הפרי אלא הורע שלהם הם העיקר (סי' ר"ד).

(ט) פלפלין וזנגויל רטובים (ז"ל נמדינתנו) או המרוקח בדבש או בצוקר אעפ"י שרקחן בינישתן מברך בפה"א אע"ג שהם מין אילן מ"מ פלפלין לא נטעי עיקר נטיעתו אדעתא דהכי וזנגויל אינו עיקר הפרי ואפילו רקחו נכרים מותרים שהרי נאכלין חיין ע"י חערובת צוקר אבל שאר כל מיני פירות או ירקות וכן עלי וורדים כל שאינו ראוי לאכול אותו הי אם בשלן או רקחו נכרי אסורים משום בשול נכרים (סי' ר"ג).

(י) ערדבערען כמדונה זו שדרכן לרסק אותן לגמרי ראוי לברך בפה"א (ועיין לעיל כלל כ"א סי' ח' וסי' י').

כלל נד. דין במ"מ (סי' קס"ח ור"ח).

(א) ה' מיני דגן כיון שהם חשובים שנשתבחה בהן א"י כדכתיב ארץ חטה ושעורה ולכן קבעו הו"ל להן ברכה בפ"ע ואמנם חשיבתן אינו אלא כשעשה מהם תבשיל. ולכן ה' מיני דגן שהם חשים שעורים שכולת שועל שקורין האפער שיפן שקורין קארן מוסמן שפעלט אם אכל הגרעינין היין או קלויים באש או אפי' שבישל שעורים כמים והן עדיין בקליפתן או אפי' נבחשים רק שהם שלימים ולא נחמעכו כלל אינן חשובין ומברכין בפה"א. ויש לזהר שלא לאכול מהם כזית אלא בתוך הסעודה משום כפך איזה ברכה אחרונה דכיון דבירך בפה"א יצטרך לומר בב"א על האדמה ועל פרי האדמה וברכה זו לא מציינו ועל המדהה א"א לברך דלא שייך אלא כשבורך במ"מ וכדיעבד שאכל כזית יברך בורא נפשות (סי' ר"ז).

(ב) כתש אותם במכתשת והסיר קליפתן כמו שעורים שקורין גאגעלאך ונחמעכו ונדבקו יחד ע"י הבישול וכן כל מיני גרויפען גערזט או האפער גרויפען שידוע שהם נחלקים ע"י הכתישה ולא נשארו שלימים וכן ברייא של דגן כ"ז לפי שנהלקו ע"י כתישה אפי' לא נדבקו יחד ע"י הבישול וכן כל מיני מאכל שעושין מקמח של ה' מינים הנזכרים ובשלן כמים או בשאר משקין ואפילו אותן שכלילתן עבה רק שחותך העיסה לפרוזין קטנים

הלכות ברכת במ"מ כלל נד

כמו נודעלן שאין בכל אלו תואר לחם ואין בכל חתיכה כזית ומכ"ש אם בלילתן רכה אפי' אכל הרבה כדי שביעה מברך החלה במ"מ ולכסוף על המחיה (עיין מ"ח סי' ר"ח ובפ"ר ע"ס ס"ק ה') (וע' לקמן סי' ו').

(ג) לש עיסה בשמן רבש חלב שומן וחמאה או שאר מי פירות ואפילו נתן לחוכו ג"כ מעט מים או שלש העיסה במים לכד אלא שעשה ממנו כמו פלאדען או טארטען ומילא בחוכו פירות או אפילו לש במים לכד וגם לא מילא בשום דבר רק שנגלג את העיסה דק כמו הויזבלאזען או קיכליך שלנו ואופן אותם בחנור ואוכלין אותן רק לקינוח כ"ו נקרא פת הבאה בכיסנין ואינו לחם גמור כדלעיל כלל מ"ב סי' א' דלחם גמור אין בו א' מן תנאים אלו. ולכן אם אכל מהם פחות מן ד' ביצים (דיז מן האחרונים שכתבו ג' או ד' ביצים הוא שיעור סעודה כמו לענין עירובין ולכן לכתחלה יזהר בזה אך שזעתי מפה קודם הגר"א שלא נראה לו אלא כמו שכ' בס' ד' ע"ש ע"ל שהיא סעודת ערב וזהו) מברך במ"מ ולאחריו על המחיה וא"צ נט"י (סי' קס"ח).

(ד) אכל מהם שיעור שדרך שאר בני אדם לקבוע עליו סעודה קבוע דהיינו סעודה ערב וצהריים (כ"כ ע"ל) (א) והיינו שאם אכל מהם בלא ליפתן ישער שאלו אכלו אחרים שיעור זה בלא ליפתן היו שביעים ואם אכל עם דבר אחר ללפת ישער ג"כ אלו אכלו אחרים עם דברים אחרים ללפת ואפילו אכל אותן בלא ליפתן ושבע ממנו ואלו אכלו אחרים בלא ליפתן לא היו שביעים כיון שעכ"פ אם היו מלפתין אותן עם דברים אחרים היו שביעים והוא ג"כ עכשיו שבע ולכן צריך נט"י ומברך המוציא ובהמ"ז ואפילו אם אכל כבר מעט ונמלך לאכול כדי שביעה צריך נט"י והמוציא וברכת המזון אבל אם אין בדעתו עתה לאכול אלא מעט אע"ג דבין הכל יזהר כשיעור ויברך אחריו ברהמ"ז מ"מ א"צ נט"י והמוציא כיון שלא יאכל כשיעור (סי' קס"ח ובמ"ח).

(ה) אם לש העיסה במי ביצים בלא מים או שלש במים ומילא בבשר ודגים וגבינה שקורין פיראג, קובען, וידוע דהרבנים אלו בלא"ה באים ללפת הפת וי"ל דאין מבטלין העיסה מתורת לחם ואינו דומין לפירות דאין דרך ללפת בהן פת ויש סברא לומר דאעפ"כ אינו דומה ללחם גמור ויש לו ג"כ דין כסנין ומכא ספק ראוי לכל ירא שמים שלא יאכל אפי' פחות מכזית כ"א בתוך הסעודה וכדיעבד או שאינו רוצה להתמיד על עצמו ואכל פחות משיעור ג' ביצים (הייט לחימה) מברך במ"מ ועל המחיה (סי' קס"ח מ"ח ס"ק מ"ד) ואם אכל כדי שביעה יעשה כמו בסמוך בס' ו'.

(ו) אם לש עיסה בלילה עבה במים ואח"כ טגנה בשמן או רבש או שנשלה אם יש בכל חתיכה כזית אפשר דזה הוא תואר לחם וא"כ יש בזה ספק ד"ל כיון שהיה עיסה בתחלה אעפ"י שנשלה או טגנה אעפ"כ תורת לחם עליו וא"כ אפילו יאכל אחר הבישול אפילו פחות מכזית מברך המוציא גם י"ל כיון שמעולם לא היה לחם גמור וא"כ כיון שנשלה או טגן בטל מתורת לחם לגמרי ואפילו יאכל כדי שביעה מברך במ"מ ועל המחיה. ולכן ראוי לזהר שלא יאכל רק בתוך הסעודה או שיאכל עכ"פ כזית מלחם גמור כדי שיברך המוציא ובהמ"ז וא"צ לברך על עיסה זו. וכדיעבד אם אכל פחות מג' ביצים יברך על המחיה ואם אכל כדי שביעה מחויב לישול ידיו ולברך המוציא על לחם גמור ויאכל כזית כדי שיברך ברהמ"ז (ומכ"כ בס' ה' דוקקת אחוה"כ כ' דיז להס דין כסנין לגמרי אבל הכא לא הכריעו פ"ט). אך נוהגין אף לכתחלה לברך במ"מ ועל המחיה אם לא אכל כדי שביעה (ב) ודוקא שיש בכל חתיכה כזית אבל אם אין בכל חתיכה כזית לא עדיף מלחם גמור בס' י' אבל לעיל בס' ה' בלש במי ביצים (כמו אלו שקורין אייער-

ניגל) אין חילוק אם יש בכל אחד כזית או לא דדוקא בבישול י"ל דמבטל מתורת לחם משא"כ באפיה דאדרבה ע"י האפיה נעשה לחם רק מצד הביצים י"ל דמבטל מתורת לחם וא"כ אין חילוק אם יש בכל אחד כזית או לא (סז).

(ז) ואם לש העיסה כלילה רכה במים ואח"כ אפה בתנור או אפילו שאפה במחבת בלא משקה כעיסה שאופין ממנו מולייתא (סקורין גליגשע) ואף שמערכין בו קצת ביצים זה בטל כרוב במים ואף שמושהין המחבת במעט חמאה וכיצא בו שלא חשרף העיסה זה לא חשוב כלום וא"כ הוי לחם גמור ומברכין המוציא וברהמ"ז ואפילו טגנו בשמן ואפאו אח"כ דינא הכי אך אם דקין מאד אוי בודאי אין לחם דין לחם אלא דין כסנין (כליתא כס' ג') אבל אם אין דקין מאד ראוי שלא לאכול כדי שביעה אלא בתוך הסעודה דאף שממלאין אותן אחר האפיה בכבינה ומטגנין בחמאה זה אינו מועיל לבטל מתורת לחם והסופגנין (סקורין פאמפיקעס או שירנילקעס) שבליחתן רכה אפילו אם נילושין במים כיון שמתגנין אותן בחמאה ושומן אפ"י אבל כדי שביעה מברך במ"מ ועל המחזה. והויבלאזע דהיינו שמגללין עיסה הנלוש במים כלילתה עבה ואח"כ מטגנין במשקה יש לו דין המבואר בס' ו' ואם נילוש ג"כ במשקה או שהם דקים מאוד דינן כמו בס' ג' (סז). (ח) אבל מאחד מכל מינים אלו בתוך הסעודה תמצא בכלל מ"ג ס' ח' ט' י' על איזה מהם מברך אפילו בתוך הסעודה (סז).

(ט) ה' מיני דגן (בין גרויפן או גאגליך) שבישל עם שאר מינים כדרך שמבשלין גרויפן עם בולבעש וגאגליך עם בעערען אע"ג דהמין אחר הוא הרוב כיון שיש בו עכ"פ כ"כ מן ה' מינים אלו בענין שא"א לומר שנחבטל לגמרי מברכין במ"מ על הגרויפן אמנם על שאר המינים צ"ע שהרי כיון שהם עומדים בפ"ע ואינן מעורבין וגם אינו ידוע אם זה מה שמבשלין ביהר דיינו שיתנו ה' מינים טעם בשאר המינים דשמו איפכא הוא שהקטניות יתנו טעם בגרויפן וג"ל שצריך לברך אבל אם נתמעכו ומעורבין אעפ"י ששאר המינים הם הרוב וכן פפאנגעקווען מקמח שמטגנין עם ביצים וגבינה כיון שיש בו עכ"פ קמח ליתן טעם מברכין במ"מ אבל אם נתן בו רק קמח לדבך בעלמא וכן לפתן שלפעמים נוחנין בו קמח לדבכו נעשה טפל ומברך על העיקר וכן טארטען שעושיין משקדים וצוקר וביצים עם מעט קמח לדבך בעלמא בטל במיעוטו כיון שהוא מעורב. ולענין ברכה אחרונה מבואר כלל ג' ס' כ"א כ"ב (ס' כ"ג מ"ח) וע' לעיל כלל מ"ב מ"ג מ"ד עירב קמח עם קמח של שאר מינים.

(י) פירורי לחם שאין בכל פירור כזית שבשלין אעפ"י שעדיין עליהן תואר לחם ואף שנפחו ע"י הבישול או שנדבקו יחד ע"י הבישול עד שנעשה מכל פירור כזית מברך במ"מ ואפילו אכל כדי שביעה ובלבד שלא יהיה שום פירור שיהיה כזית קודם הבישול וגם עכשו יש בו כזית דע"ז מברך המוציא כדלעיל כלל מ"ב (ס' קס"ח). (ג)

(יא) אם לא בישלן אלא ששראן במשקן ואפילו במים או במרק או כדבש ונשתנו אם לא נשאר בהם תואר לחם מברך במ"מ ואפילו אכל כדי שביעה אבל אם עדיין עליהם תואר לחם כיון שלא נתבשלו עדיין דין לחם עליו בכל הדינים ואם נשתנו המשקן מצורתן מחמת הפירורין כידוע שאין בהם תואר לחם ואם שרה בין אדום מברך במ"מ. וכל זה אם אין בכל פירור כזית אבל כיש בהם כזית אפילו אין בו תואר לחם מברך המוציא (סז).

(יב) קנעדרל שעושיין ממצה כחושפה או מלחם מפורר ומערכין אותן בשומן וביצים וחלב וחזרין וגובלין ומבשלין או מטגנין אותן אע"ג שחזרו קודם הבישול להיות

הלכות ברכת במ"מ כלל נד

בכ"א כוזה מברך במ"מ ואפילו גבלו בדבש ואפה בתנור כמו לעבוקין דכיון שגבלו תחלה במשקין ועבר הימנו כל תואר לחם קודם שהורו וגבלו ומ"מ יש להחמיר בלעבוקין ואם גבלו במים יש לזוהר לעשותן פחות מכוזה כן נ"ל דלא כמ"א שהגיה בצ"ע (ד) (סז).

(יג) פירורי לחם קטנים שנותנים לשכר חם ואין כוונתו רק ליתן קצת קיוהה בשכר א"צ לברך כלל על הפירורים דבטלים לגבי השכר ואם הפירורין בעין ויש בהן ממשות אין בטילים וצריך לברך גם עליהם (סי' קס"ח נמ"א ס"ק ל').

(יד) קמח של א' מה' מיני דגן שבשלו עם מים או משקין עד שהוא עב קצת אעפ"י שא"צ ללועסו עכ"פ זה הוא דרך אכילה ומברך במ"מ ועל המחיה ואם הוא רך כדי שתהיה ראוי לשתייה מברך שהכל וכו"ו לפיכך וז"ל שישקן מקמח קלי שמטגגין הקמח בחמאה ושופך עליו מים הרבה מברך שהכל (סי' ר"ח סעיף ו') שאין זה דרך אכילה אלא דרך שתייה.

(טו) לביבות שבשולן במים (פערפיל מדעלן קנעדעל) ודומיהן אם אוכל הלביבות עם המרק יברך רק על הלביבות והרוטב בטיל לגביהו ואם אינו אוכל הלביבות ורוצה לשותת המים לבד נ"ל שהוא ספק וראוי לברך על מעט לביבות במ"מ וגם יברך על דבר אחר שבכחו שהכל ויאכל עכ"פ כוזה מן הלביבות וגם מן הדבר אחר יאכל או ישחה כשיעור כדי שיברך על המחיה וגם בנ"ר ואם אין לו ד"א יברך על הרוטב שהכל. (ה)

(טז) אם בישל רק מעט לביבות ועיקר כוונתו רק בשביל המים והרוטב כמעט צלול בזה אין המים בטילים ללביבות ומברך על המים שהכל ועל הלביבות במ"מ וגם בזה יותר טוב שיברך שהכל על דבר אחר (ע"ג נכ"ח).

(יז) האפער = גריין וגערז = גריין במדינתנו ידוע שנחלק כל גרעין לשנים ולכן אין ספק דמברכין עליהן במ"מ והמים שנהכשל בהם דינן כמו לביבות בס' ט"ז ט"ז (כ"ז) מתאר נש"ע סי' קס"ח וז"ל נמ"א ונסי' ר"ה נמ"א ס"ק ו' ונסי' ר"ז נמ"א ס"ק ז'.

כלל נה. דין ברכת היין ואם פוטר שאר משקין (סי' ר"ג וקע"ד).

(א) על היין בין שהוא חי או מבושל או קונדיטין דהיינו שנתנו לחיכו דבש ובשמים ונ"ל דה"ה מה שקורין ווערמוט = וויין שהוא מר (סי' ר"ג טכ"ו לענין י"כ דינו כיון לכל דבר ע"ג נכ"ז) ואפילו אם מריח כחומץ כיון שיש לו טעם יין חמרא הוא ומברך בפה"ג אבל אם נתחמץ כבר שיש ב"א נמנעין לשותת מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל ומ"מ אין אנו בקיאים בזה ולכן אם אינו חמוץ מאוד או יברך על יין נמור תחלה כדי שיוכל לברך תחלה וסוף כברכת היין (ר"ז).

(ב) שמרי יין שנתן עליהם מים אע"ג שבזמניהם שהיה יינם חזק אם נתן בו ג' מדות ומצא ד' מדות מוכח מילתא שהיה עדיין בשמרים יין והוי כיון מווג ומברכין בפה"ג אבל יינות שלנו שאינן חזקים לעולם מברכין שהכל. וה"ה אם עצרו התרענים נכית הבר ואח"כ נתנו עליהם מים דינו כשמרים אבל אם לא נדרסו אלא ברגל אפילו אם לא מצא מים יותר ממה שנתן או אפילו בפחות אפ"ה מברך בפה"ג דיון הוא והמים נבלעים בזנים ובמה שיצאו יש בו הרבה יין (ר"ז).

(ג) יין שנתערב במים אם אין בו אלא א' משהה במים ודאי בטל דאע"ג דקיל טעם כעיקר דאורייתא מ"מ לא השיב טעם לברך בפה"ג ואם יש בו יין יותר אם דרך אנשי מקומו למווג אותו כ"כ מברך בפה"ג וא"ל בטלה דעתו וכן אם נתערב בשאר משקין

הלכות ברכת היין כלל נה

אם נתערב כ"כ עד שנפגם טעם היין מברך שהכל ובשכר חאנים שאינו מפסיד כ"כ אולינן אחר הרוב (ר"ז).

(ד) כשם שפת אם קבע עליו פוטר כל מיני מאכל כן הקובע עצמו לשחות יין אעפ"י ששותה גם שאר משקין א"צ לברך עליהם לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה. ודוקא שהיו המשקין עומדין לפניו בשעה שברך על היין או עכ"פ שהיה בדעתו לשחות משקין אבל בלא"ה אפילו קבע עצמו לשחות יין ביון די"א דבזמן הזה אין קביעות ליין א"כ היו ספק ברכה (עיין נכ"א סי' קע"ד סעיף ז' וסי' ר"ח נמ"א ס"ק כ"ד).

(ה) שחה יין בדרך עראי כוס א' או ב' ואין בדעתו כלל למשוך עצמו ביין וגם לא היה בדעתו כשעה שברך על היין לשחות שאר משקין צריך לברך על שאר המשקין אמנם לענין ברכה אחרונה יש להסתפק (דנסייון ר"ח ס"ק כ"ד משמע שאפילו שחה כוס א' פוטר וכן משמע להדיא בשל"ה ע"ג נמ"א ולפי מה שאכתוב נכ"א אכי מסופק בדיון זה).

(ו) המקדש על היין ודעתו לשחות י"ש או קאפ"ע המ"א כ' דא"צ לברך על המשקין ולי נראה דצריך לברך ולכן הנכון שיכוין שלא לפטור המשקין ואעפ"כ יברך שהכל על מעט צוקר ויכוין לפטור גם המשקין. (א)

(ז) כשמברך על היין בתוך הסעודה להוציא אחרים בברכתו יאמר סברי רבותי ר"ל תנו דעתכם לשמוע ולצאת כיון שטרודין באכילה כדי שיפסקו מאכילתן ולכן משום לא פלוג אומרים לעולם סברי וי"א דוקא על היין משום שלפעמים מביא יללה לעולם ולכן אומר סברי ר"ל שאני סובר שיין זה הוא לברכה ולא לקללה ובבהכ"נ ובברהמ"ז הולכין אחר המנהג אבל אין אומרים ברשות על קידוש והבדלה כיון שהוא דבר שבחובה ועיין לעיל בדיון המוציא (ועיין נסי' קע"ד ונכ"א רסי' קס"ז).

כלל נו. דין עיקר וטפל (סי' רי"ג).

(א) כל דבר שהוא עיקר אכילתו עכשיו ואוכל עמו או לאתרוי איזה דבר לטפל וכ"ש אם הם מעורבים שאז הולכין אחר הרוב והרוב הוא העיקר ובחמשת מיני דגן הם העיקר כדלעיל כלל נ"ד מברך על העיקר ופוטר את הטפל וא"צ לברך עליו לא לפניו ולא לאתרוי ודוקא עפ"י ד' תנאים (ב) שיהיה דעתו עליו בשעת ברכה או שרגיל בכך (ג) שאוכל הטפל באותו מעמד לאפוקי אם הלך בנתיים לחדר אחר (ג) שאין כוונתו כלל לאכילת הטפל ואינו אוכלו אלא בשביל העיקר (ד) שאוכל העיקר תחלה ולכן אם הלש לבו ואוכל דג מליח או צנון ובצל וכדי לבטל טעם החריפות אוכל גם מעט פת או דבר אחר וכן השותה י"ש ואוכל אתרוי מעט פת מברך על העיקר וא"צ לברך על הטפל ודוקא שהיה דעתו על זה בשעת הברכה או אפילו שלא היה בדעתו בפירוש רק שרגיל בכך ואוכל העיקר תחלה ולכן אפילו לא היה הטפל בשעת ברכה והביאו לו אח"כ מ"מ א"צ לברך על הטפל אבל אם אינו רגיל בכך וגם לא היה בדעתו בפירוש או שאכל הטפל קודם שאכל העיקר או אפילו שהיה דעתו אלא שהלך אחר הברכה לחדר אחר ליקח הטפל בענין דהוי שינוי מקום כדלקמן כלל נ"ט צריך לברך גם על הטפל (סי' רי"ג).

(ב) כל זה כשאין כוונתו לאכול הטפל ואינו אוכל אותו רק להפג המרירות אבל אם כוונתו ג"כ בשביל הטפל כגון ששותה י"ש ואוכל ג"כ לעבוקבען או מרקחת אע"ג דנראה שאחר עיקר והשני טפל כיון שכוונתו לאכילת שניהם א"כ אין זה טפל לזה וצריך לברך על העבוקבען או המרקחת תחלה שהם חשובים ואח"כ מברך על הי"ש אף שהי"ש חביב עליו כדלקמן כלל ג"ז (סז). (א)

הלכות עיקר וטפל כלל נו

(ג) אם הטפל הוא פת ג"ל דאם אוכל פחות מכביצה א"צ נט"י ואם כביצה יטול ידיו ולא יברך ענט"י (דנפחות וכנילה גלג"ס י"א שאין לריך נט"י ולכן כלל להכריע כן ע' סי' קכ"ח).
 (ד) הרוצה לשחוח יין ואוכל תחלה כדי שלא ישחה אליבא ריקנא ואם היה מברך על היין תחלה היה נפטר האוכל מטעם טפל אך כיון שאוכל הטפל תחלה צריך לברך עליו י"א שמברך עליו ברכתו הראויה לאותו דבר וי"א שמברך רק שהכל כיון שהוא טפל הפסיד ברכתו הראויה לו ואם ברכת העיקר הוא שהכל כגון ששוחה י"ש וברכת הטפל היא ברכה אחרת לכ"ע כיון שאוכל טפל תחלה מברך עליו שהכל כברכת העיקר וא"צ לברך עוד על העיקר (רי"ג).

(ה) כששוחה באמצע הסעודה ואוכל עמהם איזה דבר למחוק השחיה אע"ג דלולי השחיה היה צריך לברך עכשיו טפל לשחיה וא"צ לברך ולכן על העשב שקורין פאליטרון א"צ לברך דהוא נעשה טפל למשקה והמשקה לסעודה (כ"ט מ"ח סי' קע"ד ס"ק ט' ג"ס ה"ג).

כלל נו. דין קדימה בברכות (י"ח).

(א) מצוה לעולם להקדים לברך על החשוב יותר מפני השיבותו או על החביב מפני חביבותו ואנו בני אשכנז קיי"ל כהפוסקים דמה שהוא רגיל להיות חביב עליו אפילו אם עתה הפץ במין הב' נקרא חביב לענין זה (אבל הרמב"ם ס"ל דחביב עקר מיה שחשיב עליו נחית מע"ס).

(ב) חשוב לענין זה הוא על א' מג' אופנים (ח) ו' מינים הנזכרים בשבח א"י בפרשת עקב בדכתיב ארץ חטה ושעורה גפן והוא מולל בין ענבים לחים או יבשים או יין, תאנה, ורמון, זית, ודבש הוא חמרים. וכיון שנשחבת בהן א"י הם חשובים יותר משאר מינים (ג) דבר שברכתו מבוררת יותר על מין פרטי שבוה הוא שבת יותר להקב"ה שמראה כזה השגחתו בפרטית כגון ברכת המוציא שהוא מיוחד רק לפת וכן במ"מ או בפה"ג וכן בפה"ע ובפה"א שהם מבוררים יותר מברכת שהכל שהוא מולל כל המינים (ג) בו' מינים הנזכרים יש ג"כ א' חשוב מחבירו שכל מה שמוקדם בפסוק הוא יותר חשוב מחמאוהר.

(ג) הא דאחד מוקדם לחבירו דוקא כששניהם לפניו ורוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם או שמין החשוב אינו לפניו א"צ להמתין (עיין לקמן כלל ס' סי' ז').

(ד) הא דא' מוקדם לחבירו דוקא אם ברכותיהם שוין כגון ענבים וחפוחים וכיוצא בזה דכיון דצריך לברך על א' מהם ולפטור את חבירו יש כזה השיבות אבל אם אין ברכותיהן שוין כגון צנן וזית שברכותיהם בפה"ע ובפה"א שצריך ע"כ לברך על כל אחד ואחד אין כאן השיבות כלל ומברך על איזה שירצה אפילו השני ממין ז' וגם חביב (רי"ג) וי"א דלעולם אזלינן בתר החביב (רימ"ס) ודוקא כשאין ברכת האחד מבורר מחבירו אבל כשברכת אחד מבורר כגון במ"מ וכן בפה"ג וכ"ש המוציא זה מוקדם לכל דבר חוץ מקדימת הפסוק.

(ה) לפיכך היו לפניו מיני פירות וברכותיהם שוין ואין ביניהם מין ז' מקדים החביב ואם יש ביניהם מין ז' אפילו הוא חצי פרי מקדים לברך על מין ז' אעפ"י שהב' שלם וחביב עליו ומ"מ אם שניהם מין ז' או שניהם אינם מין ז' מקדים השלם ואם א' חביב וא' שלם שלם עדיף ואם אין ברכותיהם שוין אפילו היה א' ממין ז' כגון צנן וזית אין

כאן קדימה כלל ועכ"פ יברך על מין זה שהוא חביב עליו עכשיו (דבזה יולא לכ"ע שהרי לרמב"ם לעולם אוליגין אחר החניב לו עכשיו ואפילו לרא"ש שמנכך על איזה שירלה מ"מ הנריסה בידו) ונ"ל דאם ברוב הפעמים הפ"ע חביב לו אף שעכשיו רוצה יותר וחביב לו הפ"א יותר טוב שיקדים לברך על פה"ע (שהרי לנה"ג לעולם נפה"ע קודם שהיא מבוררת יותר מנפה"א וגם נתניב קי"ל כרא"ש דאוליגין אחר רוב פעמים וכן אם הוא עכשיו חניב לו עכ"פ להרמב"ם זה היו חניב ובהלטרף דעת נה"ג ראוי להקדים נפה"ע).

(ו) וכל זה בשאחד מין ז' דאין לזה חשיבות רק מצד שהוא מין ז' וכיון שאינו יכול לפטור בברכתו מין הב' לא מקרי חשיבות כלל כמה שיקדים לברך עליו כיון שגם על הב' צריך לברך (עיין מ"א ס"ק נ') אבל בו' מינים גופא הכתובים בקרא מין ההכתוב אקדימה אנו נמי מקדמינן אעפ"י שצריך לברך על שניהם.

(ז) ולכן כיון שלא כלל הכתוב כל ז' מינים ביחד אלא שחלק לשנים דכתיב ארץ חטה ושעורה גפן תאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש והפסיק הכתוב בין רמון לזית והתחיל ארץ זית זכו' להורות שמה שסמוך לארץ בתרא הוא חשוב יותר ממה שמאוחר לארץ קמא ולכן זית קודם אפילו לתבשיל של שעורים אע"ג שברכתו היא מבוררת שהיא במ"מ מ"מ קדימת הפסוק הוא מוקדם למעלה זו של מבוררת לכד וכיון דזית א' לארץ בתרא ושעורים הוא ב' לארץ קמא זית קודם וכ"ש שקודם לגפן ותאנה ורמון דאפילו חמרים שהוא דבש שהוא ב' לארץ בתרא קודם להם והוא דקודם זית לגפן דוקא לענבים אבל זין קודם לזית אע"ג שהוא מוקדם בפסוק דחשיבות היין היא גדולה מאוד וגם ברכתו מבוררת דוחה קדימת הפסוק אבל במ"מ אפילו משעורים דוחה מעלת היין שגם ברכת במ"מ היא מבוררת ועוד שמוקדם בפסוק (מש"כ המ"א נגס הנהת לבט ונרכת במ"מ קודמת לזין ר"ל אפילו דשעורים ומש"כ חזית קודם לנרכת במ"מ ר"ל דשעורים ומש"כ אך במ"מ לפי שהיא חסכה ר"ל אפילו דשעורים וכ"כ נהדיא נלנו ולפ"י מש"כ נסדר המעלות במ"מ של חיטין הוא ט"ס אלא כלל במ"מ ר"ל אפילו דשעורים). היו לפניו זין ותבשיל שעורים וזית צ"ע מה יעשה דהא זין קודם לזית ושעורים קודמין לזין וזית קודם לשעורים. ונ"ל שיסלק א' מן השולחן (כדליתא נסי' קס"ח סעיף ה').

(ח) קדימת הפסוק הוא קודם לכל ואחריו ברכת מבוררת שהחשיבות הוא מחמת הברכה ואחריו מעלת מין ז' ואחריו מעלת שלם ואחריו מעלת חביב נמצא סדר המעלות. המוציא, במ"מ אפילו מתבשיל של שעורים או שבולת שועל ושיפון שהם גם כן מין שעורים, נפה"ע זית, חמרים, ענבים, תאנה, רמון. נפה"א ובפה"ע קודמין לשרבל, נפה"ע ובפה"א אוליגין בתר החביב אפילו בצנן וזית. ברכותיהן שזין אוליגין בתר מין ז' והמוקדם בפסוק מוקדם לברכה. שניהם אינן מין ז' אוליגין בתר החביב. ברכת אכילה ושתייה קודמין לברכת רית. ברכת אשר יצר קודם לכל הברכות שהיא חריר (מ"א ססי' קע"ה). תבשיל של חיטים קודם לשעורים. שעורים ודגן או שבולת שועל שעורים קודמין דכתיב בהדיא בקרא. שבולת שועל ודגן נ"ל דשבולת שועל קודם (דאפילו לענין כלאים הם מין שעורים מש"כ דגן שהיא זיטין דהוי כלאים נשעורים כדליתא ריש כלאים). אבל דבר שמתעון ברכה א' מעין שלש וגם דבר שצריך לברך בנ"ר דרעו שאין ברכה א' מעין שלש פוטרת בנ"ר כמבואר בכלל נ' מברך החלה ברכה א' מעין שלש ואח"כ בנ"ר כדמשמע במ"א סי' ר"ב ס"ק כ"ו.

(ט) הא דיש מעלה למין ז' דוקא כשכבר נגמר פרוי אבל כ"ז שלא נגמר הפרוי אין לו דין קדימה דלא משתבח קרא במידי דלא חזי (מ"א) ולכן אלו זיתים רבבושים

הלכות טעות בכרה'נ כלל נח

שבמדינתנו שקורין Oliwka (ז'ויטע) שכמדומה שהם שלא נגמר פריז אין להם קדימה
 כן נ"ל. וכן הבוסס חטים אין בו קדימה.
 (י) כשמקדש בשבת על היין צריך לכסות הפת כדי שלא יראה בושתו וה"ה
 בשחרית כשאוכל מ"מ.

כלל נח. דין טעות בברכות:

(א) טעה וברך על הלחם במ"מ יצא אבל אם בירך המוציא על שתכשיל שנעשה
 מה' מיני דגן לא יצא כן נ"ל (עיין בכ"א סי' א').

(ב) ודוקא על תכשיל שזה שקר שהרי אינו לחם כלל אבל אם בירך המוציא
 על שמאלין-קובען ובוטטער-קובען וכדומה או על כל המינים המבוארים כלל נ"ד סי' ג'
 ה' ו' נ"ל דיצא.

(ג) נ"ל דאם בירך במ"מ על כל דבר יצא דבלשון תורה הכל נקרא מזון חוץ
 ממים ומלח. (ב)

(ד) בירך על פה"ע בפה"א יצא ולהיפוך לא יצא דאין שייכות לפרי אדמה לעין
 (ג) ואם מסופק אם הוא פרי אדמה יברך בפה"א.

(ה) על כל דבר ואפילו פת ויין אם בירך שהכל יצא ולכן אם מסופק באיזה דבר
 אחר שלמד ובקי בהלכות ברכות רק מחמת מהלוקת הפוסקים לא נתברר ברכתו הראויה
 יברך עליו שהכל (סי' ר"ג ור"ד).

(י) קודם שיברך צריך לידע ולכוון איזה ברכה צריך לברך כדי שכשיזכיר השם
 שהוא עיקר הברכה יהיה ידוע לו מה שייסיים כמו שכתבנו כלל ה' סי' י"ד בד"א לכתחלה
 אבל בדיעבד אם לקח כוס בידו וסבר שהוא יין וברך השם על דעת לסיים בפה"ג ונזכר
 שהוא מים וסיים שהכל א"צ לחזור ולברך דמשום טעות בכוונה א"צ לחזור ולברך וכ"ש
 אם לקח בידו כוס יין וסבר שהוא מים וברך על דעת לומר שהכל ונזכר מסיים אפילו
 לכתחלה בפה"ג שהרי אפילו אם סיים שהכל יצא כדאיתא בסו' ה' (ר"ט).

(י) בירך על כוס מים בפה"ג ותוך כדי דיבור נזכר וסיים שהכל וכך היה אמירתו
 בפה"ג שהכל יצא ואפילו אם טעם הבוס בנתיים רק שלא שהה יותר מכדי דיבור שהוא
 שלום עליך רבי (סג).

(ח) נ"ל דאם בירך על כוס וסבור שהוא יין ואמר בפה"ג ונמצא שהוא מים או
 שאר משקין ויש יין לפניו על השולחן כיון שהיה דעתו לשחות יין יקח תיכף היין וישתה
 וא"צ ברכה כיון שהיה לפניו וגם היה דעתו לשחות יין אע"ג שלא היה דעתו רק לשחות
 כוס אחד ואפילו שהה יותר מכדי דיבור בשתיקה רק שלא דיבר כמו שכתבתי בכלל ה'
 סי' ט' (בא"ר סי' ר"ט כ' נ"ג א"ח דלריך לברך והגיה נ"ל. דרוקח כ' כל היין שנשאלתן נגנח
 דנכתח הוא ולפי מה שכתבתי לעיל כלל ה' סי' ז' ח' ט' וע"ש בכ"א נ"ל דאין ספק כלל דא"צ
 לחזור ולברך ועיין לקמן הלכות שנת כלל ו' סי' י"ז) (סג).

כלל נט. דין שינוי מקום (סי' קע"ח).

(א) כל האוכל ושחה כשיעור לכתחלה אסור לצאת עד שיברך ברכה אחרונה
 במקום שאכל או שתה דשמה ישבת מלברך ולכן יותר כל אדם שתיכף כשגמר בדעתו
 שלא לאכול ולשחות עוד באותו פעם שיברך תיכף ב"א ולא יעסוק בשום דבר עד שיברך
 כי קרוב לודאי שישבת מלברך. מיהו בדיעבד אם יצא למקום אחר א"צ לחזור למקום

הלכות שניו מקום כלל נט

ראשון אלא מברך ב"א במקום שנזכר ודוקא בדברים שאינם חשוכים אבל פת ויין ופירות שהם מז' מינים נתבאר בכלל נ' סי' כ"ד ובכלל מ"ו.

(ב) ומאחר שאין טעוין ברכה במקומן וא"צ לחזור למקומו הראשון וא"כ תיכף כשיצא ממקומו כבר נתבטל קביעתו ולכן אם רוצה לאכול או לשחות אפילו מאותו המין שאכל כבר צריך לברך עליו ברכה ראשונה ולא מיבעי אם רוצה לאכול במקום השני אלא אפילו חוזר למקומו הראשון אעפ"כ צריך ב"ר אבל א"צ לברך תחלה ברכה אחרונה על מה שאכל אלא ברכה אחרונה שיברך על אכילה שניה תעלה לו ג"כ על אכילתו הראשונה. (ג) ודוקא כשהיה אוכל מתחלה ביחודי אבל אם היה אוכל או שותה עם חבורת אנשים והיה הוא צריך לצאת ושאר החבורה נשארו במקום הראשון כיון שדעתו לחזור אצל בני חבורתו אעפ"י שיצא כשחוזר אצל חבורתו א"צ לברך על מה שיאכל ב"ר דעריין לקביעתו הראשון חוזר אבל אם רוצה לאכול או לשחות במקום אחר שהלך צריך לברך תחלה דהא-כאן לא מהני קביעת חבורתו שהרי אינם אצלו.

(ד) הא דאמרינן מחמת שניו מקום צריך לברך דוקא כששינה מקומו לחדר אחר אפילו מחדר זה לחדר שכנגדו או מבית לעליה וכ"ש לבית אחר לגמרי או שיצא לרחוב העיר ואפילו לחצר אבל אם שינה מקומו באותו חדר שאכל בזוית זה והלך לזוית אחרת אפילו הוא טרקלק גדול לענק זה חשבין כל הבית כאלו היה מקומו שאכל וא"צ לברך ואפי' לא היה בדעתו מתחלה בשעה שבירך לשנות מקומו לזוית אחרת אעפ"כ א"צ לברך. (ה) הא דאמרינן דמחדר לחדר צריך לברך דהוי שניו מקום דוקא כשלא היה דעתו מתחלה בשעת ברכה לשנות מקומו אבל אם היה דעתו בשעה שבירך לילך באמצע אכילתו לחדר אחר לאכול או לשחות שם א"צ לברך אבל לבית אחר לגמרי לא מהני דעתו. כללו של דבר מבית לבית אחר לגמרי ואפשר אפילו כשהולך לחצר אעפ"י שחוזר למקום הראשון וגם היה דעתו בשעה שבירך אעפ"כ צריך לברך. ומחדר לחדר מהני דעתו אפילו לא יחזור למקומו הראשון. ומפינה לפינה באותו חדר אפילו הוא גדול א"צ אפילו דעתו. ולענין פת ושבעת המינים יתבאר לקמן סי' ט"ו.

(ו) ג"ל דאפילו הלך לפתח הצירו וכ"ש מחדר לחדר ויכול לראות שם מקומו הראשון אפילו אינו רואה אלא מקצת מקומו דרך פתח או חלון אפילו לא היה דעתו מתחלה לא מיקרי שניו מקום (כן כ"ל חסי' קע"ח ס"ק נ' וחסי' רע"ג סעיף א' ונתיב' שס ס"ק ג' וכ"ל ראיה לדבריו מנתיב קי"ח ע"ב על מתכתיבין ובשילהי. ככל הרוצה אר"ס הוזה שחמו לא הוזה טלו חלא הוזה מקלתי בני ר"ס עומד והוזה יושב ואינו הוזה עמי וכו' ע"כ וכ"ל דלענין זה מיקרי הוזה). (ז) כ"ז שאמרנו דא"צ לברך דוקא שהיה כוונתו לאכול עוד אבל אם יצא ע"מ שלא לאכול ולשחות עוד וודאי דצריך לברך שהרי אפילו לא יצא כלל צריך לברך שהרי נמלק. (ח) ג"ל דאם היה סובר שצריך לצאת ומחמת זה גמר בדעתו שלא לאכול עוד ואמר לו שא"צ לצאת אפילו לא בירך ב"א ג"ל דצריך לחזור ולברך אע"ג דלא הוסיף דעתו מרצונו דהא רצונו היה שיאכל עוד אלא מחמת טעות שסבר שצריך לצאת אפ"ה מיקרי היסח הדעת (כנ"ל מזה שכ' העוסטת ברכות מ"ג וכתבתי לעיל כלל מ"ט סי' י"ג וכו' גם התי"א עודה שהרי עכ"ס גמר בדעתו שלא לחזור) ואם בירך ברכת המזון הוי היסח הדעת לכ"ע שהרי מטעם זה צריך לברך על כוס ברהמ"ז ולא מהני דעתו.

(ט) אם בירך על איזה דבר בחדר ולא אכל ממנו והלך לחדר אחר אע"ג שלא הפסיק בדיבור אעפ"כ צריך לחזור ולברך אם לא שהיה דעתו לכך בשעה שבירך (עיין בא"ר בשם נ"א נסי' קע"ח) כדלעיל כלל ה' סי' י'.
 קדימה
 וה"ה
 געשה
 מוציא
 סי' ג'
 חוץ
 לעץ
 דבר
 אויה
 השם
 תלה
 נזכר
 כ"ש
 פילו
 רתו
 הוא
 או
 תה
 זות
 ה'
 נכח
 א"כ
 נה
 תו
 ד'
 ים

הלכות שנוי מקום כלל נט

(י) ונ"ל דה"ה אם אחו האוכל בידו ובידך עליו כאן ואוכל והולך לחדר אחר אם לא היה דעתו מתחלה לכך צריך לחזור ולברך דכל פתיחה ופתיחה הוא דבר אחר והראשונה כבר נאכל (עיין מ"ח סי' רי"ז ס"ק ג' ונסי' תל"ט נמ"ח סע).

(יא) הולכי דרכים מותרים לאכול בדרך הליכתם אם היה דעתם מתחלה לכך בשעת ברכה וכן ללקוט פירות ולאכול אע"ג שאינם רואים מקומם הראשון בין מחמת שהאילנות מפסיקים ובין מחמת ריחוק הדרך אעפ"כ אין צריך לברך. (א)

(יב) היה מלקט במקום אחד לאכלם כאן ונמלך להולך עמו ולאכלם בדרך כ"ז שרואה מקומו הראשון א"צ לברך ובמקום שאינו רואה בין מחמת הפסק אילנות (לדמרינן מנחיים קי"ח חז"ל שאמרו ולא הפסיק בידו לניט ונ"ל דה"ה כאן) בין מחמת מרחק הדרך צריך לברך וה"ה אם בירך כשעמד על הארץ ונמלך וישב בעגלה אם לא היה דעתו ע"ז דצריך לברך ואפשר דבוה לא מהני דעתו דהוי כמבית לבית כדלקמן סי' י"ד דדוקא אם הבל במקום שאינו מוקף מחיצות רק מחמת שאינו רואה מקומו הוי כמחדר לחדר אבל בוה י"ל דהוי כמבית לבית וצ"ע (ועיין נכ"ח) וראו שמים יזרח במקום שאין מוקף מחיצות שיהיה דעתו מתחלה לכך.

(יג) היה אוכל בגן שמוקף מחיצות כיון שבידך על אילן א' א"צ לברך על כל מה שיאכל באותו גן אפי' אינו רואה מקומו. ודוקא בסתם אבל אם נמלך צריך לברך. (יד) היה אוכל בגן זה והלך לגן אחר הוי כמבית לבית ולא מהני דעתו (עיין כ"ז נכ"ח).

(טו) פת וה"ה כל ד' מינים כיון די"א דגם הם טעונים כ"א במקומן כמו שנחבאר בכלל נ' סי' כ"ד לכן אם עבר ויצא למקום אחר א"צ לברך שם כ"ר על כל דבר שלא היה צריך לברך במקום הראשון דחשבינן ליה כאלו יושב במקומו הראשון וכ"ש כשחוזר למקומו הראשון ואין חילוק בוה אם אכל לבדו או שאכל עם חבורה. ולענין באיזה אופן מותר לילך למקום אחר ובאיזה מקום יברך בהמ"ז נחבאר בכלל מ"ז.

(טז) ודוקא שאכל כוזה פת דצריך בהמ"ז במקומו אבל אם אכל פחות מכזית אפילו פת דכיון דא"צ כ"א כיון שיצא ממקומו יש לזה דין שאר דברים הגזבר בכלל זה וצריך לברך על מה שיאכל. ואם לא שהה בין אכילה ראשונה לשניה בכדי אכילת פרס מצטרפין וצריך לברך ברכה אחרונה (מ"ח סי' ר"י סס"ק ח').

כלל ס. דין אכל פירות והביאו לו עוד (סי' ר"י).

(א) היה אוכל פירות בדרך עראי ובידך עליהם ואכל מהם והביאו לו עוד אם היה דעתו מתחלה על כל מה שיביאו לו אפילו אכל כבר כולם א"צ לברך ואם נמלך ממש שלא היה דעתו מתחלה רק לאכול אלו ונמלך לאכול עוד אפילו עדין לפניו צריך לברך (מ"ח סי' קע"ט ס"ק ו') ובסתם כל זמן שמונח לפניו עוד מדראשונים יש פלוגתא י"א דצריך לברך וי"א דא"צ לברך ואם אכל כבר כולם אם קבע עצמו לאכילת פירות א"צ לברך דאינו מסיח דעתו כל זמן שמיסב על השלחן ואם אכל רק בדרך עראי צריך לברך לכ"ע ואין חילוק בין אם הביאו לו ממין ראשון או מדבר שברכתן שוין כגון אגוזים וחפודים (סי' ר"י) ובמקום שיש ספק ברכה יש לחקן שיברך על מעט צוקר שהכל ויפטור גם אותו הדבר דאפילו בחוד המעודה צריך לברך על צוקר.

(ב) הביאו לו פרי שחשוב ורחיב עליו יותר מן הראשון צריך לברך לכ"ע אם לא היה דעתו מתחלה לפטור גם זה בפירוש דאינו ברין שיפטור האיט חשוב לחשוב דרך גררא

הלכות ברכך ואכל והביאו לו עוד כלל ס 135

א"כ נתכוין דאפילו היה מונח לפניו מתחלה דינו הכי כדלעיל כלל מ"ט סי' י"א (סי' ר"ו ורי"ח).

(ג) בירך על שכר ונתכוין על כל מה שיביאו לו מברכת שהכל א"צ לברך על דגים ובסחם אפילו עדיין לפניו עוד שכר צריך לברך על דגים שזה הוא מין אחר לגמרי ולא דמי לאגוזים ותפוחים שעכ"פ הכל מין פירות (מ"א סי' כ"ו).

(ד) בירך על הלחם והביאו לו עוד לחם אעפ"י שלא היה דעתו מתחלה על זה וגם לא נשאר לפניו אפילו הכי אינו צריך לברך דמסתמא דעתו לאכול לשובע אבל אם היה בדעתו רק לאכול בדרך משל ב' גלוסקאות ולא יותר ואח"כ נמלך ממש שיאכל עוד צריך לברך אפילו עדיין לפניו עוד מהראשונים (ט"ז סי' קע"ד ס"ק ו' ומ"א סי' קע"ט ס"ק ו').

(ה) כל זה לא מיירי אלא באדם שאוכל משלו אבל אם אוכל על שולחן אחרים כיון שבירך על מין א' פוטר כל מה שיביאו לו עוד אפילו לא היה לפניו עוד מהראשונים דהכל תליא בדעת בעה"ב אם לא שנמלך ממש ואם לא היה בדעת בעה"ב ליתן להם יותר רק לבקשת האורחים נתן להם עוד נראה לי דאין צריכין לחזור ולברך (נמ"א סי' קע"ט ס"ק ו' ושע"כ דא"ל לברך שכ' דלחכא דנעה"כ סמוכין שידעו שיתנו להם כ"ל ע"ש וכסי' ר"ז נמ"א ס"ק ו' מה שהגיה הרי"ף שכ' כיון שתלוי בדעת בעה"ב אינו עשה היסח הדעת).

(ו) דין אם בירך על הפרי ולא היה מזומן לפניו ודין אם בירך עליו ונאבד מידו או שאינו ראוי לאכילה ע' לעיל כלל ה' סי' ז' ח'.

(ז) מי שבא לסעודה ונתנו לו כוס ובירך עליו ואחר כך נתנו לו עוד כוסות אם המנהג כן מסתמא דעתו על מולם ואם לאו צריך ברכה על כל אחד ואחד (סי' קע"ד).

כלל סא. דין ברכת הריח (סי' רט"ז רי"ז).

(א) אסור להגות מריח טוב עד שיברך קודם שריח בו ויטול בידו הימנית אבל לאחריו א"צ לברך והנאה מועטת היא.

(ב) אם הוא פרי שראוי לאכילה אע"ג שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י תערובות מ"מ כיון שעיקרו לאכילה מברכין אשר נתן ריח טוב בפירות (כן הוא הטוסח בכל המסקים ולא הכותן. עיין ח"ד) כגון אגוז מוסקאט וצטראן ואראנג ואתרוג בשאר ימות השנה. ודוקא שנתכוין להריח בו אבל אם אינו מתכוין להריח רק כשאוכל אותו בא לו ג"כ ריח טוב א"צ לברך על הריח. ואם אוכל וג"כ מריח כ' א"ר בשם ע"ח דיברך בפה"ע ואח"כ על הריח דברכת אכילה קודמת ע"ש. וכ' הסמ"ג ונראה דמ"מ יאכל מיד שלא יהיה הפסק ואח"כ יברך להריח.

(ג) על צימדרניד י"א מברכין אשר נתן וי"א בורא מיני בשמים (עיין ח"ד).

(ד) על נעלקען מברכין בורא מיני בשמים דאע"ג שהוא פרי מ"מ כיון שאין ראוי לאכילה כלל ואין אוכלין אותו אפילו ע"י תערובות (ח"ד ס"ט) וכנראה לי דאיהו שהרי כל דבר שאינו אוכל נס"ע חלף שנתכוין אותו בקדירה ליתן טעם או ריח לא הוי אוכל כלל לא לענין טווחת אוכלין ולא לענין מעשר שני שאסור לקטוהו בכסף מעשר שני כדעת ריב"ז בעוקלין סרן שלישי מ"ה וכ"ס הרמב"ם ס"ט וז"ל איך שידך לברך עליו ולהזכיר שם פרי אך ל"ע שהרי הרע"ב כ' שם על ראשי בשמים שהוא חגו מוסקאט וכנראה שהוא נפרש מה שכ' הרמב"ם חגו הטוסס חבל אינו מוכרח דמוסקאט אוכלין אותו על ידי תענושת מה שאין כן נעלקען שאפילו על ידי נישול אין אוכלין אותו).

הלכות ברכת הריח כלל סא

(ה) על ורד שקורין ראָוען ועל מי ווהר, ראָוען = וואַסער, מברכין בורא עצי בשמים דעיקרו אינו עומד לאכילה אלא להריח ולא שייך לברך הנותן ריח טוב בפירות (וכחן לריך עיין על פירוש הרע"ב בכלאים פרק שביעי מ"ח שכ' אשנת המלך ראָוען והר"ש שם כ' שאינו יודע מה הוא) ופולפלין ונגוויל אין להריח בהם דיש אומרים דאין מברכים עליהם וכ"כ בא"ר סי' רצ"ו בשם פסקי החוס'.

(ו) אם הוא מין עשב או ירק מברכין בורא עשבי בשמים (העיין בחיריק והגיה"ת בליר"י ט"ז) ואם הוא מין עץ מברכין בורא עצי בשמים וסי' מה הוא עץ או ירק אם הקלה הוא קשה כגבעול של פשתן נקרא עץ ואף שיש בו ענפים שהם עדיין ירוקים ורכים לא איכפת לן (א"ג ס"פ כ"ח) ודוקא שמוציא עליו מן העץ ומתקיים משנה לשנה (כ"י נסח רש"א הניחו מ"ח) ואותן שהגבעול לעולם רך מברכין עשבי בשמים ועל העשב שקורין לאַוענדעל כ' א"ר די"א דמברכין עצי בשמים (וכחן חלפי דיוח ע"ג נרש"י שאם שבלת כרד שקורין *espicanardi*) וכן על ראָומאַרן עצי בשמים (א"ג) וי"א שהוא סימלוק (ברכות מ"ג).

(ז) על מיני מים המריחים אם ידוע שהם מעצי בשמים מברכין בורא עצי בשמים כמו ראָוען = וואַסער ואם ידוע שהם מעשבים מברכין עשבי בשמים ואם מסופק מברך בורא מיני בשמים ודוקא שיש בהם המין של הבשמים גופא אבל אם בשלו אותן במים או שמן וקלטו רק הריח כגון שסינגן והוציא הבשמים ראוי שלא להריח בהם ומי שאינו רוצה להחמיר יברך במ"ב (ולריך להזהיר שניסו הכיפירים לוקחים מיני שפירטום הנורחיים להריח בו ואינם מברכין כלל וזאת מה שאספין על נגד פשתן שיריח בו זה אסור לעולדין ריח נגד) אבל אותן שפירטום שקורין שלאק = וואַסער אין מברכין כלל שאינה מריח כלל.

(ח) היו לפני מינים הרבה יקדים ברכת נותן ריח טוב בפירות ואח"כ בורא עצי בשמים ואחר כך עשבי בשמים ואחר כך בורא מיני בשמים ואפילו אם המאוחר חביב עליו יקדים מה שברכתו מבוררת חוץ מעצי בשמים ועשבי בשמים שאין אחד מבורר מחבירו ולכן יקדים החביב ועל כולם אם בירך בורא מיני בשמים יצא ואפילו אם בירך שהכל יש אומרים דיצא (רי"ד).

(ט) בירך על עצי בשמים עשבי בשמים לא יצא וצריך לחזור ולברך וכן להיפך אבל צריך לדקדק שאם נשאר השורש בארץ זה נקרא אין לדעת קצת פוסקים כדלעיל כלל נ"א סי' ט'.

(י) אין מברכין אלא על דבר שעומד להריח אבל אתרוג כל ימי החג שאינו עומד להריח וכן על פת אף על פי שמריח ריח טוב אין מברכין עליהם (כן הוא הכרעת הגר"ח) ומ"מ ראוי להחמיר שלא להריח באתרוג של מצוה כשנטלו לצאת בו די"א שצריך לברך וכן אין מברכין על בשמים שנכנס בהם לבית הבסא או להעביר הוודמא וכן מוגמר שמגמרין בו את הכלים שלא נעשה להריח בעצמו רק לתת ריח בכלים. וכן בשמים שמונחים בחדר לסחורה אעפ"י שמתכוין להריח אין מברך עליהם דאינו עומד להריח כלל.

(יא) הנכנס לחנות של בשמים או אפ"מ עק ונתכוין להריח מברך במ"ב דכתנות עומדין להריח דניהא ליה לבעל החנות שיריחו בני אדם כדי שיקטו מידו.
(יב) נכנס ויצא אם היה דעתו מתחלה לחזור אינו צריך לברך ואם הסיח דעתו או שיצא ושהה זמן מרובה או שנכנס לחנות אחר צריך לברך (עיין כלל י"א נ"א סי' ח' מה שכתבתי שם).

(יג) ריח שאין לו עיקר כגון שהיו בשמים מונחים בכלי וקלט הכלי הריח ואין בו ממש א"צ לברך (ועיין מ"א סי' ר"ז ומ"ז סי' ר"ז).

(יד) אסור להריח בבשמים המיוחדים לאשה וכ"ש כשאוחזת בידה או תלוי בצוארה.
 (טו) מוגמר דהיינו שמשוימין דבר המריח על גחלים להריח מברכין עליו משיעלה העשן קודם שיגיע לו הריח כמו בכל ברכת הנהגין אבל לא יברך קודם שעולה העשן ואם המוגמר מין עץ מברך עצי בשמים ואם של עשב עשבי בשמים ואם של שאר מינים במ"ב. ודוקא שמעשן בשביל להריח אבל מה שמעשנין לבטל הסרחון אין מברכין עליו כלל.

כלל סב. דין ברכת שהחיינו (רכ"ג: כ"ד כ"ה) וברכת הטוב והמטיב (קע"ה).

(א) על שמועות טובות שטובות לו לכד מברך שהחיינו ואם לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב לפיכך אם ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב ואם מתה אשתו בלדתה מברך שהחיינו (רכ"ג).

(ב) אם קנה כלים חשובים שמשחמש בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב ואם קנה לו לבד ולבני ביתו לבד כל אחד מברך שהחיינו ואם קנה או בנה בית אפילו יש לו כיוצא בו מברך שהחיינו (אע"ג שמשתמש ג"כ הוא ובני ביתו וא"כ היה ראוי לברך הטוב והמטיב כדלעיל כראש לי דשאני הכא שאז מחוייב ליתן בית לאשתו ובניו מה שאין כן בקנה כלים חשובים שמשחמש בהם בני ביתו שאין זה מלד החיוב כן כראש לי לתת ק"ו הל"ח ע' נא"ר).
 ומברך בשעת הקנין אע"פ שעדיין לא נשחמש בו שאין הברכה אלא על ידי שמחה הלב שהיא שמח בקנייתו ונראה לי דלפי זה הכל תלוי בשמחה האדם שאם שמח בקנייתו כגון עני ששמח בקנייתו על השגת ידו או אפילו לא קנה רק הסחורה ואח"כ יתקן ויעשה ממנו בגד יברך בשעת קנייה (כמש"כ הט"ו) ואם אינו שמח בקנייתו כגון עשיר ואינו שמח רק בלבישתו או מברך בשעה שנגמר (כמש"כ המ"ח) ואם הוא מלבוש כשלוכשו מברך מלביש ערומים מקודם ואחר כך מברך שהחיינו ואם לובש בשחרית יכול לפטור הברכה מ"ע במה שמברך בבה"ש מ"ע ואם קנה טלית שמחעטף בו מברך שהחיינו בשעה שעושה בו ציצית ואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עיטוף ראשון ואם מברך הפיץ וחזר וקנה אותו אין מברך שאין זה שמחה (סי' רכ"ג).

(ג) על דבר שאינו חשוב אצלו אין מברך עליהם והכל לפי מה שהוא אדם שאם הוא עני ושמח בזה מברך (ס).

(ד) עני שניתן לו בגד שחשוב לו כמתנה מברך הטוב והמטיב ואינו מברך שהחיינו שהוא טובה גם לנותן ששמח שזכרו ה' ליתן צדקה (ומה שהקשה הגאון החסיד דאם כן גם הנותן יברך כראש לי דכיון דאין הנאה עמי לדידי אך ל"ע סוף פסחים גבי פדיון הבן קאמר כהן מברך דקמטי הנאה לדידי ולפ"י היה לכהן לברך הטוב והמטיב וע"כ מדמברכין שהחייט ש"ע שאני הבן מברך. ונראה דהתם טלחי לא מברכין שהחייט על המתנה ולא מלינו בכל מתנות כהנה רק על המתנה מברך ושפיר איבעי ליה) (ס).

(ה) קנה ספרים המ"א כ' דא"צ לברך דמצות לאו ליהנות נחטו ובשם ברכת רמ"מ כ' לברך ונ"ל דאם היה מהדר אחר זה הספר ושמח בקנייתו דמברך שהרי ברכה זו רק על השמחה ולא על התשמיש (ס).

(ו) הרואה את חברו שחביב עליו הרבה ושמח בראייתו אם הוא ל' יום שלא ראה אותו מברך שהחיינו ואפילו אם גם הוא שמח בראייתו או שיש אנשים הרבה אין שייך לברך הטוב והמטיב דאין זה טובה אלא שמחה ואם ראה אותו לאחר י"ב חודש

מברך מחיה המתים ולא שהחיינו ואם הוא גם בן חכם גדול מברך שחלק מחכמתו ליראיו כדלקמן כלל ס"ג סי' ח' (סי' רכ"ט).

(י) אם לא היה מכיר מעולם אותו אדם אעפ"י שמכיר אותו ע"י שכתב לו איגרת אינו מברך על ראייתו (סז).

(ח) על פירות המתחדשים משנה לשנה מברך שהחיינו ונוהגין שלא לברך עד שעת אכילה (וכנראה דמוכר מחלה שהחיינו ואחר כך נרכת אכילה דנראה ראוי לברך אף שאינו אוכל א"כ נרכת זו קדמה) (סמ"ג ח"ח סי' רכ"ט ס"ק ז' נמ"ח) ואם לא בירך בשעת אכילה ראשונה אינו מברך עוד (מ"ח רמ"ז) ואין מברכין עד שיגמור הפרי וטוב למאכל ואפילו מין פרי א' בשמן כגון מיני תפוחים אלא שחלוקין בטעמן או שחלוקין במראה כגון תאנים לבנות ושחורות או קירשען וויקול מברכין על כל מין ומין (וע' נחיצתי ע"ג פ"ט דדין זה ל"ג).

(ט) נוהגין שאין מברכין שהחיינו על ירקות וכן מיני לפתות שדרכן להטמין אותם בבורות ואינו ניכר בין חדש לישן (וטעם זה חלש) ונ"ל שהקילו בו מפני שברכת שהחיינו הוא רשות ויותר נראה שהירקות ומיני לפתן מצויים ואין לאדם שמחה כ"כ בהם לכן נהגו להקל.

(י) אין מברכין שהחיינו על מצוה אלא בדבר שקבוע לו זמן כרגלים או שיש שמחה בפדיון הבן אבל על עשיית שאר מצות אפי' לא עשה מעולם מצוה זו אין מברכין (הסכמת האחרונים דכ"י ספק נרכת ע' נ"ד סי' כ"ח נש"ך ופ"ח) (וע' נחיצתי ע"ג פ"ק י"א סי' כ' מה שכתבתי סז).

(יא) מת אביו והניח ממון ליורשו אם יש לו אחים מברך הטוב והמטיב וא"ל מברך שהחיינו מלבד ברכת דין אמת.

(יב) כשנחתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו הכמים לברך על ריבוי יין הטוב והמטיב שלא ימושך אדם אחר היין ויזכור שכצרו בדמיהם כרמיהם. ואין מברכין ברכה זו אא"כ כששנים שותים דרבי משמע הטוב לו והמטיב לאחרים ואין מברכין אלא על שני יין כגון ששתו תחלה מין א' והביאו להם יין ממין אחר אעפ"י שאינו יודע אם הוא משובח מן הראשון אבל אם יודע שהוא גרוע אין מברך ואם היו שניהם לפניו בשעה שבידך בפה"ג ויודע איזה הוא הטוב יברך עליו בפה"ג שהוא העיקר ואינו מברך או על הב' הטוב אבל אם הוא מסופק איזה מהן טוב מברך על השני הטוב וה"ה שעבר ובידך על הגרוע בפה"ג יברך על הב' הטוב ואם שתו תחלה יין אדום והביאו להם יין לבן אע"פ שהוא גרוע מברכין שהלבן יותר בריא לגוף ואם שתו תחלה יין לבן והביאו להם יין אדום אם הוא משובח יותר מברך אבל בסתם אינו מברך. ואם אין שותה היין השני אלא א' אין מברכין.

(יג) האורח שמיסב אצל בעה"כ אם הבעל הביח נותן הקנקן על השלחן ושותה מי שירצה אם כן כולן שווין כאלו יש להם היין בשותפות ומברכין אבל אם הבעה"כ נותן לכ"א כוסו אין מברכין אבל האיש עם אשתו ובניו כיון שהיבב במונותיהם היו כאלו היה להם שותפות ביין ומברכין.

(יד) אם לא ברכו קודם שתיה יכולין לברך אחר שתיה (נ"י ור"מ ופ"ח) ונ"ל עכ"פ כ"ז שעוסקין עוד בשתיה.

(טו) אם היו מסובין לשותת בלא קביעות סעודה א' מברך ומוציא את כולם אבל אם היו מסובין בסעודה כ"א מברך לעצמו שמא יקדים קנה לושט כשענו אמן.

כלל סג. דין שאר ברכות שמברכין על הראיה ועל השמועה (רכ"ז ר"ל).

(א) הרואה אילנות טובות ובריות טובות נאות אפילו עכו"ם אומר בא"י אמ"ה שכבה לו בעולמו ודוקא פעם ראשון כשרואה אותם ולא יותר לא עליהם ולא על אחרים אלא אם כן היו נאים מהם (וגרסה לי מה שאין לנו טהגין לברך ברכה זו וכן שאין לנו מברכין על טעי וכנס משום דאין מברכין אלא בפעם ראשון שהשינוי גדול עליו כדאיתא בש"ע סי' רכ"ה וכבר כתב המ"א ג"ס רדכ"ו גבי שהשינוי אם לא בירך באכילה ראשונה שב אינו מברך וגרסה לי דה"ה בכל הברכות דכמו דהתם הברכה הוא על השמחה וכבר עברה ה"ה בטולם וכיון שאנו תגילין תמיד בזה אין לנו שינוי גדול).

(ב) כשרואה אילנות מלבלין ולא דוקא בניסן מברך בא"י אמ"ה שלא היסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם ואם לא ראה עד שכבר יש בהם פירות אבל אין ראויין עדיין לאכילה מ"מ יברך אבל אם כבר גדלו הפירות עד שראויין לאכילה אין מברכין ברכה זו כן ג"ל (א) (רכ"ז).

(ג) על הימים ועל ההרים הגבוהים המפורסמים בעולם מחמת גבהם מברך בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית.

(ד) הרואה קשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בכריחו וקיים במאמרו ואסור להסתכל בו ביותר (ומלפני בספר א' שמו נעלם מומי שאין להגיד לחניו שיש קשת מטעם מוליא דבה).

(ה) הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח לכ"ה שנה ותקופת ניסן או בתחילת ליל ד' או כשרואה אותו ביום ד' בבקר אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית ומצותה להתחלה בבקר ובדיעבד עד ג' שעות ביום ובשעת הדחק עד חצות (א"ר ג"ס מע"ט) והיתה שנת חקע"ג ותהיה א"ה שנת תר"א ה' יזכנו לברך אותה בירושלים בקבוץ גלויות.

(ו) הרואה מלכי א"ה מברך בא"י אמ"ה שנתן מכבודו לבשר ודם (משמע גמורא דאף סומא מברך מ"א וכתב הפ"ג. אף ברכות הראיה אין הסומא מברך רק על המלך דכיכר כטרו אף לסומא וכו' וסוף דבריו שאפשר דוקא סומא שראה עיניו אבל סומא מנטן אנו אף המ"א מזה שאינו מברך וכלאוי סומא יברך בלא שם ומלכות) ומצוה להשתדל לראות המלך אפילו נתבטל מלימודו אבל אסור לעבור או לבטל אפילו מצוה דרבנן בשביל זה.

(ז) על רוחות הם סערות גדולות שאינן מצויין תמיד וזה אינו מתחיל בלילה ועל הדיקן שנראה כאלו כוכב רץ ממקום למקום ועל הברקים ועל הרעמים אם הם חכופים יחד מברך על שניהם בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית או בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם ואם ראה הברק מתחלה נוהגין העולם לברך עושה מעשה בראשית ועל הרעמים שישמע אחר כך שכחו וגבורתו. ומ"מ אם הרעם בא תוך כדי דיבור לאחר הברק נראה לי דאין מברך עליו (עיין א"ר) ועל הבליצין שהם בלא רעם כלל רק מחמת חום שמעתי שאין זה ברקים הגזורים בנ"מ ואין מברכין עליו וכל זמן שלא נתפורו העמים די לו בברכה א' ואם נתפורו העמים מברך עוד הפעם.

(ח) הרואה חכם גדול בתורה מישראל מברך בא"י אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו הרואה חכם גדול בחכמת העולם מברך בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לב"ו (אע"ג דכוסין הזה אין לנו דין ת"ח מ"מ לענין זה אף בוסין הזה מי שהוא מוסלג בתורה מברך עליו ברכה זו וכן מוכח בטור שכ' על ברכות חכם הר"י דאין לנו מי שאינו בוסין הזה מוכח אבל ברכות שחלק מחכמתו שיך אף בוסין הזה וכ"מ בש"ע שכתבו).

(ט) אם לא בירך חוץ כ"ד מראיית הברק או הרעם אינו מברך כלל דעל מהיכרך. (ב)
 (י) הרואה מרקולים או שאר ע"ז או מקום שנעקרה ע"ז או בכל או ביתו של
 נבוכדנצר מברכין כמבואר בש"ע (נסי' רכ"ז) והרואה מקום שנעשו בו נסים לאבותינו
 כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנון ואשתו של לוט וכיוצא באלו
 מבואר נוסח הברכה בש"ע (סי' רי"ח ונסי' רכ"ד). והרואה בכנ"ס בישובן ובתי ע"ז בישובן
 מבואר בש"ע (סי' רכ"ז ס"י).

(יא) הרואה קברי ישראל מברך בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם ברין וכו'. ועל קברי
 עכו"ם אומר בושא אמכם וגו'.

(יב) על שמועות רעות מברך ברוך דיון האמת ודוקא כשמצטער על אותה שמועה
 וראוי לברך על תלמיד חכם שמת וראוי להצטער ולככות ולברך בשם ומלכות והייב אדם
 לברך על הרעה ברעת שליטה ובנפש הפצה כדרך שמברך על הטובה כי הרעה לעוברי
 השם היא שמחתם וטובתם שכיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת
 רעה זו הוא עובר השם שהוא שמחה לו (סי' רכ"ב).

(יג) מברך על הטובה הטוב והמטיב אף על פי שירא שמא תבוא לו רעה ממנו
 כגון שמצא מטמון וירא שמא ישמע המלך ויקח כל אשר לו וכן מברך על הרעה דיון
 האמת אף על פי שחבוא לו טובה ממנה כגון ששטף נהר שדרו אף על פי שאחר כך
 הוא לו לטובה שהשקה את שדרו (סג).

(יד) הרואה את הכושי או נגס או שאר בני אדם שהם משונים ואת הפיל ואת
 הקוף מברך בא"י אמ"ה משנה הבריות.

(טו) הרואה אדם שנשתנה ונעשה חגור או שנקטעו ידיו או שנעשה סומא
 ומצטער עליו מברך עליו בפעם ראשון שראה אותו דיון האמת.

(טז) כל הדברים שמברכין על הראיה אם רואה אותם בתוך ל' יום אינו מברך
 וכן כשרואה אותו מלך אבל אם רואה מלך אחר אפילו בתוך ל' יום מברך.

(יז) כ' הב"ח בשם ס' האשכול השמר לך לראות קניאות של עכו"ם וה' מחולתם
 או שום דבר שמחתם ואם תשמע קול עכו"ם מחנגין ושמהים האנה והצטער על חורבן
 ירושלים ותחפלל להקב"ה עליהם וע"ז נאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים מלבד
 שיש בכל זה מושב לצים ואפילו הוא של ישראל ואמרו חז"ל במס' ע"ז י"ח ע"ב דרש
 ר"ש בן פוי אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה ההולך לטריטואות ולקרקסאיות
 פרש"י פלטין וכל דבריהם כשהן נאספים לשחוק וללצון וברוך חטאים לא עמד זה שלא
 עמד בקנגיון פרושו צידת חיה ע"י כלבים וכל מעשיהם שחוק ושמחה וכמושב לצים לא
 ישב שלא ישב בתחבולות נ"ל דר"ל כמו שעושין שקורין בלאגורער שהוא מרקד על החבל
 וכן שאר מעשים שעושים ע"י תחבולות מכל זה נשמע גודל האיסור שעושין האנשים ההולכין
 לבתי שחוק והיתול שקורין קאמערדע וראדוטע וע' שם בגמ' גודל האיסור של ליצנות ובעו"ה
 אנשי דורנו אפילו הלומדים אינם נוהרים מזה ומדברים דברי ליצנות ואין לו לאדם רק
 לדבר ברברי תורה או משא ומתן שהוא חיוו כמו שאמרו שם שמא יאמר אדם הואיל
 ולא הלכתי לטריטואות ולקרקסאיות אלך ואתגרה בשינה ת"ל ובחורתי יתנה זימם ולילה.

כלל סד. דין תפלת הדרך (סי' ק"י).

(א) היוצא לדרך לאחר שיצא כבר מעיבורה של עיר דהיינו ע' אמה לאחר
 שכלו כל הבתים מתפלל תפלה ונהגה ידוע ויאמר הכל בלשון רבים שתחליכנו

לש
שון
או
ואם
אם
פרס
פרס
אף
רצת
שדו
שהו
יש
שתו
זה
זה
ירצו
שעו
או"א
מבר
שתו
לחפ
אפי
לבו
ויהר
שיק
הלכו
שש
כל
חנם
שיהי
ויבק
רופא

הלכות ברכות פרטיות כלל סה

(ב) הנכנס למוד גרנו של תבואה או לחשוב סחורות של חנותו אומר יהי רצון מלפניך י"א שתשלח ברכה בכרי הוזה או בסחורה של החנות הוזה וכשהחחיל למוד אומר ברוך מלך העולם השולח ברכה בכרי הוזה ולא יאמר בשם כי יש אומרים דלא נחקן ברכה רק כשמודך להפריש מעשר ואם מודד ואח"כ בידך ה"ז תפלת שוא (סי' ר"ל).

(ג) מי שנעשה בנו בר מצוה כשקורא בתורה פעם ראשון מברך בא"י אמ"ה אשר פטרני מענשו של זה (כ"כ מהרי"ל שזכרך נשם ומלכות עפ"י המרדכי וכ"ה במדרש ריש פרשת תולדות. וזעפ"י שזכר לא נזכר שם ומלכות חיבו רחיש שהרי גם בכל הברכות שזכרות פרק הרוזה לא נזכר ואפ"ה לכ"ע מברך נשם ומלכות וכ"כ הגר"א שכן עיקר ושמעתי שכן נהג. ובד"ו כ' תחלה שק' על מהרי"ל שלא מלא ברכה זו נגמרה וזת"ו כ' שמלא כן במדרש וכפי הגרסה מרש"ל בתשיבה סי' ס"ד נראה דדוקא ברכה שלא נמלא נגמרה ומדרש אין הגאונים יכולים לתקן. ועיין בט"ז בח"א סי' מ"ו ולפי מה שכתנתי בכלל ה' סיון א' לכת"ע המברך ברכה לשם ברכה אעפ"י שהיא לנטלה עכ"פ אין כאן לא תשא ופשיטא לתום' אלא לחסור להסיף ברכה וכיון דמחבר ברכה זו במדרש ומהרי"ל עשה הלכה למעשה וכן הגר"א לכן המברך חיבו מפסיד).

(ד) מי שנעשה לו גם באיזה מקום כגון שנפל עליו אבן וכיוצא בו או שעבר עליו עגלה טעונה שבררך הטבע שימות ע"י זה והוא ניצול מן המיתה כשיגיע לאותו מקום משלשים יום לשלשים יום חוץ מיום שראה וחוץ מיום שעומד בו (מ"א ס"ק ד') (א) מברך ברוך שעשה לי גם במקום הזה וכל יוצאי יריבו גם כן מברכין שעשה גם לאבי במקום הזה אפילו אותן שנולדו קודם לכן ואם נעשו לו ניסים הרבה בהגיעו אל א' מהמקומות שנעשה לו גם צריך להזכיר כל שאר המקומות ויכלול בברכה א' אבל יוצאי יריבו א"צ להזכיר שאר מקומות אבל אם באו עליו גנבים או שנפל אבן או ברזל סמוך לו אע"פ שהיה בסכנת מיתה אילו נפל עליו אינו מברך שעשה לי גם אבל האחרונים הסכימו לברך הגומל ויש מגדולי אחרונים שאמרו שמי שנעשה לו גם מברך ג"כ הגומל תיכף כשניצל ובכל ל' יום מברך שעשה לי גם וכ"כ ריב"ש סי' ל"ז וכ' בש"ה שראוי לומר פ' תודה (להלן סוף כלל ס"ט) (סי' רי"ח ורי"ט).

(ה) אם נעשה לו הגם בעליה והוא דר בבית אם לא יכנס לאותו עלייה עד לאחר ל' יום מברך שעשה לי גם (ח"ר נשם מהרי"ט להלן וכל דמלינו במדרש רבה שזסף להלן להלן נטר לברך משמע שיברך באיזה מקום וכן במדרש נסלע המחלקת שירד דוד וזכשו מגמליהם לברך משמע שיעמוד באיזה מקום) (ס).

(ו) ד' צריכין לברך ברכת הגומל יורדי הים כשעלה כבר למקום חפצו והולכי מדברות כשיגיע לשוב וחולה שנתרפא והולך על בוריו וחבוש מחמת נפשות שיצא מבית אסורים ויזהר לברך דוקא בפני עשרה מלכד המברך ולכתהלה יזרר שיהיו שנים מהם ח"ח. ואם בידך בפהות מעשרה יחזור ויברך בפני עשרה בלא שם אבל על חמיהושין כגון מיהוש הראש וכיוצא בו רק שאינו חולי הבולל כל הגוף אינו מברך (ועיין ש"ת רזח" ח"ג סי' קע"ג) ולא נקרא חולה אא"כ נפל למטה לא פחות מג' ימים. וראוי שלא לארר ג' ימים רק יברך תיכף כשיכול ואפילו מצא ביום ג' יברך בפני עשרה בלא ס"ת ואל ימתן עד יום ה' ומ"מ אם אחר יכול לברך כל זמן שירצה וגם נשים ראיות לברך בפני עשרה.

(ז) אם הם בצער מחמת עצירת גשמים אפילו במדינות אלו וירדו גשמים וירדו כ"כ שרבו על הארץ שיעלו עליהן אבעבעות מן המטר וילכו זה לקראת זה מברכים

עליהם ומה מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו פיננו מלא שירה כים ולשוננו רנה וכו' עד הן הם יודו ויברכו וישבחו את שמך מלכנו ברוך אתה ה' אל רוב ההודאות (ר"ל נמוז הסוללות) ואם יש לו שדה ואין לו שותף בשדה זו אפילו יש לו שותף נכרי מברך שהחיינו. ואם יש לו שדה בשותפות עם ישראל מברך הטוב והמטיב מה שאין כן באין לו שותפות אע"ג שיש גם לאחרים שדות אין מברך הטוב דמ"מ אינם שותפין בטובה זו. ואם יש לו אשה ובנים אם נקרא שותפות הש"ך כ' דהוי שותפות זמ"א כ' דלא מיקרי שותפות בגוה. ואם לא ראה שירדו גשמים רק ששמע אם אין לו שדה אינו מברך כלום דברכת מודים לא נתקן רק כשרואה ואם יש לו שדה בלא שותפות מברך שהחיינו ובשותפות הטוב (ע' רכ"א ובמ"ח).
(ח) דין ברכות על נסים שנעשו לאבותינו מבואר בש"ע (סי' רי"ח).

כלל סו. דין חינוך הקטן (כח"ז עמ"ג).

(א) אם יש לו בנים קטנים יחנכם במצות והיא מ"ע מדברי קבלה כמש"כ חנוך לנער עפ"י דרכו ומאוד הוזהר שלמה בם' משלי על חינוך הבנים ואם לא יוסר בדברים יבנו בשבט כמו שכתובים שם פסוקים הרבה אך לא יבנו מכות אכזריות כמו השוטנים אלא בשבט ורצועה ואע"פ שמה"ח אין הקטן בכלל עונשים כדכתיב איש או אשה אשר יעשו מכל הטאת האדם וגו' וקבלו חו"ל הלמ"מ שלא נקרא הזכר איש עד שיהיה בן י"ג שנים שלימות דהיינו אם נולד בא' בניסן לא נעשה בר מצוה עד שיגיע א' בניסן משנת ה'ד' (מ"ח סי' כ"ג ס"ק י"ג ועיין ביבמות ~~דף ע"א רס"י ד"ס וימוך~~) ואם נולד באדר בשנה פשוטה או במעוברת ונולד באדר ב' ובשנת י"ג הוא מעובר אינו נעשה ב"מ עד אדר ב' אבל אם נולד במעוברת באדר א' ובשנת י"ג נמי מעוברת נעשה ב"מ באדר א' (כ"כ ח"ל נסס תש"ו ר"י מוכן נהדיף ללא כמ"ח. ומה שהק' במ"ח מערכין דנעיקן שנה תמימה כ"ל דלק"מ שהרי שם דף ל"א ח"י עה"ד התם כתיב תמימה וכו' קמ"ל דגמרי' שנה שנה וכו' וח"כ הכא ללא כתיב תמימה ולא ג"ש מ"ל שיהיה תמימה ועיין במ"ח ס"ב מהל' אישית הל' כ"ח ומי שגולד ביום ח' דר"ח כסליו וכשנעשה ב"מ חסון חסר ור"ח אינו חלף יום אחד אע"ג דנאמת יום ח' דר"ח הוא שייך לחסון מ"מ לא נעשה ב"מ כ"ט לחסון חלף בר"ח כסליו) וע' עוד מדינים אלו סי' נ"ה. ולא נקראת הנקבה אשה עד שתהיה בת י"ב שנים שלימות כמו הזכר אלא שמקדמת שנה א' ואף שיגיעו לכלל שנים לא נעשו גדולים עד שיביאו ב' שערות במקום הערוה שכן קבלו חו"ל הלמ"מ והוא מכלל כל השיעורין שקבלו חו"ל הלמ"מ (תש' מהר"ל) ואמנם קי"ל כיון שהגיעו לכלל שנים חזקה שהביאו ב' שערות ולכן אפילו אם אנו רואין שאין להם ב' שערות חיישינן שמא היו להם אלא שנשרו שכן דרך השערות הללו לנשור לפעמים מכה כחישות ולפעמים מכה שמנענית. ומ"מ לא סמכינן על חזקה זו לגמרי אלא דריינינן ליה בספק ולכן אולעין תמיד לחומרא בכל דבר שהוא מדאורייתא ובדרבנן לקולא מ"מ מדרבנן חייב לחנכם.

(ב) וחייב האב לחנך את בנו ובתו (עיין מ"ח סי' עמ"ג וכ"כ תו"ט ביומא נהדיף) וי"א דגם בהאם שייך מצות חינוך וחייב לחנכם בכל המצות בין מדאורייתא ובין מדרבנן כל מצוה ומצוה לפי דעתו של הבן. ולכן משהתחיל לדבר מלמדו תורה דהיינו פסוק ראשון שבק"ש ופסוק תורה צוה לנו ובהמ"ו. היודע להתעטף שיהיו ב' ציצית לפניו וב' לאחוריו ולאחור הציצית בידיו בשעת ק"ש (י"ח) חייב להנכו בציצית. היודע לשמור הפילין שלא יפיה ושלא יישן בהם חייב לקנות לו הפילין ועכשיו נחפשט המנהג להניח ב' או ג'

13

הלכות חינוך הקטן כלל סו

חדשים קודם הזמן (ס' סי' ל"ח). היודע לנענע חייב כלולב וכשהוא בן ה' או ו' שנים שאינו צריך עוד לאמו חייב בסוכה וכשיכול לאכול פת מאכילין אותו כזית מצה (רמ"ס) וכן בכל מצוה ומצוה חייב לחנכו והכל לפי דעת הקטן.

(ג) ב"ד א במ"ע אבל להפרישם מאיסורא אפילו לא הגיעו לחינוך רק שהחנינוך הוא בר הבנה חייב האב והאם להפרישם מאיסורא ולגעור בהם אפילו רק איסור דרבנן בדכתיב חנוך לנער עפ"י דרכו (כ' הו"א נ"ט א"ה דוקא מיתוק דבר הנגה חבל לאו בר הנגה ל"ל נה דהא יונק אפילו מנהמה טמאה ולא הנכתי רחיה ו' שהרי נהדיח אמוכינן בינמות קי"ד להנעם נשום דתינוק וסוכן הוא חבל חלב ש"מ חדרבה דנמוידי דלאו מסוכן אסור אפילו לאו בר הנגה אך י"ל דוקא ליתן לו בידים מ"מ אינו רחיה כלל) ואפילו מן השבותים של שבת וי"ט וחוו"מ מבוילן צריכין להפרישם אבל על אחרים אין חיוב להפרישם דקי"ל קטן אוכל נבילות אין אחרים מצווין להפרישו אלא די"א דזה דוקא בקטן שלא הגיע לחינוך אבל בקטן שהגיע כבר למצות חינוך אע"ג דמצות חינוך אינו חל על אחרים היינו דווקא לחנכו במ"ע אבל להפרישו מאיסורא כיון שהגיע כבר לכלל שנים שאביו חייב לחנכו מצוה על כל אדם להפרישו מאיסור. וי"א דלענין זה החיוב על אחרים שאם האב שם ואינו מוחה בידו אם הוא איסור דאורייתא מוחין באב שיפרישו ואם הוא איסור דרבנן אין מוחין ביד האב וי"א דדוקא להפרישו מאיסור אין ב"ד מצווין אבל לחנכו במ"ע גם ב"ד מצווים לחנכו (ועיין נס"י תר"מ נ"ח).

(ד) וכל זה דוקא אם הקטן עושה מדעתו אבל אם הקטן עושה על דעת גדול כגון קטן שבא לכבות דליקה בשבת שיודע שדבר זה נוח לאביו או לאחרים צריכין להפרישו. ומ"מ אם נפל לאדם איזה דבר ברה"ר מותר להוליד שם קטן אפילו בנו ובלבד שלא יהיה שום ידיעה לקטן שמוליכין אותו שם להגביה דא"כ עושה לדעת גדול אלא יוליכנו שם לטייל ויגביה הרבה שיהיה סוכר שמצא מצואה (ע"ע).

(ה) וכן ראוי לכל אדם להפרישם בדברים שבין אדם לחבירו כגון על הגניבות ועל הגזיקין ולהכותם על זה וקטן שנגב אם הקרן בעין מחזירין לבעלים ואם אינו בעין פטור בדיני אדם אף לאחר שיגדיל אבל הוא בעצמו חייב לצאת ידי שמים (ת"מ סי' שצ"ט ונ"ח נ"ח סי' שצ"ג) וכן אם הכה אביו ואמו או שעשה שאר עבירות בקטנותו טוב שיקבל עליו איזה דבר לחשובה וע"ז נאמר גם בלא דעת נפש לא טוב (ועיין נס"ח סימן תרכ"ג).

(ו) וכל זה לענין לאפרושי מאיסורא אבל לכ"ע אסור ליתן לתינוק לאכול דבר איסור שאסור מן התורה או לצוותו לעשות איזה איסור תורה ולגדולי פוסקים דבר זה הוא אסור מן התורה וילפינן לה מדכתיב בשרצים לא תאכלום וקרא יתירה הוא וקבלו חז"ל דר"ל לא תאכלום לקטנים וכן בדם כתיב כל נפש טמא לא תאכל דם וקבלו חז"ל דר"ל לא תאכל לקטנים וכן בטומאת כהנים כתיב אמור ואמרת וקבלו חז"ל אמור לגדולים שיאמרו לקטנים והנה בג' מצות אלו לכ"ע אסור מה"ת אלא דגדולי הפוסקים ס"ל דמכאן אנו למידין לכל התורה כולה דכל איסורי תורה אסור להאכילם או לצוותם שיעברו (כ"ע על הלש"ט שכ' בפשיטות דאין למידין ואינו רק מדרבנן שהרי הרמב"ם ורשב"ן ושאר פוסקים ס"ל דהוי דאורייתא וכ"כ תוס' מסכים דף ס"ח ע"א ולא מלינו נהדיח מי שחולק ע"ז ולרוב פוסקים ה"ה דאסור להאכילם אם איסור דרבנן או לצוותם לעבור על איסור דרבנן ויש מתירין להאכילין איסור דרבנן כיון דעכ"פ אין מצווין להפרישם אפילו מאיסור דאורייתא עכ"ל נגדל דכל ישראל חייבים להפרישם ולכן ס"ל דכזה יש ג"כ קבלת לקטנים ונ"ע שהרי שוכח מיתחשמי

הלכות חינוך הקטן כלל סו

שהביא הנ"ל סי' פ"א דתינוק ונקי מפני הסכנה לאחר כ"ד חודש ש"מ דאם אין בו סכנה
אסור אע"ג דאינו חלף מדרבנן וכ"כ הש"ך שם בהדיא וכ"ש אם אינו חולה כלל ול"ע) אח"כ
מצאתי בתשובת רשב"א סי' צ"ב שנשאל ע"ז וע"ש מה שחירץ ואין לסמוך ע"ז אלא
לצורך גדול ומ"מ אשת כהן מעוברת מותרת לכנוס באוהל מת ותינוק שישן באוהל המת
א"צ להקיצו (ועיין בחיבורי חכמת אדם כלל קכ"ט).

(י) ולכן אסור ליתן לתינוק דבר מאכל של אסור אפילו לשחוק בו שמא יאכלנו
דהו כמאכילו בידים.

(ח) ואסור לומר לנכרי שיתן דבר אסור לתינוק כמו בכל איסורין דאמירה לנכרי
אסור ואם הנכרי מאכיל אותו דבר אסור אם הוא אסור דאורייתא וקטן שהגיע לחינוך
אף אחרים צריכין למחות ואם הוא אסור דרבנן יש לסמוך על המקילין דאין אחרים
צריכין למחות כלל (וכ"כ דרשב"א ור"ן מתירין אפילו להאכילין נידים כדלעיל) אבל האב
צריך למחות (ומה שכתב"ה בס"א כ"ד דח"ל למחות עיין כ"ד דח"ל דאזיל לשיטתו דאין מחלק בין אב
לנ"ר דמשמע דאפילו האב ח"ל להפריש וס"ל כשיטת הפוסקים דל"ש חינוך חלף נמ"ע חלף לפסק
הש"ע חייב האב למחות וכן מלמדי נח"ר).

(ט) ואם התינוק חולה יש לסמוך על הפוסקים דמתירין איסור דרבנן לקטן ואע"ג
דנכריא לא סמכין עליהו מ"מ בחולי שאין בו סכנה עכ"פ מותר לומר לנכרי שיאכלנו
ואם צריך לחמץ בפסח אם אפשר שיוליך הקטן לבית הנכרי ושם יאכילנו מוטב ואם
א"א לו להוליך אותו לשם אז יביא הנכרי החמץ לביתו ויאכילנו בביתו ואם לפעמים לא
יהיה הנכרי שם יתן לו חינוך ישראל אבל גדול אסור ליגע בחמץ. וכיצד יאמר לנכרי
בענין שלא יהיה החמץ שלו עיין בהלכות פסח כלל קכ"ד סי' כ"א.

(י) כל דבר שאין בו איסור מצד עצמו אלא שהיה גורם אין בו מצות חינוך
ולפיכך מותר ליתן לתינוק לאכול קודם קידוש אע"ג דחייב לחנוכו בקידוש ולכן א"צ לחנכם
להתענות בת"צ ואפילו בט"ב אבל אסור ליתן לו לאכול חוץ לסוכה דרוקא בקידוש שהוא
כמו איסור לאו שאסור לאכול קודם קידוש כוה קיל אבל לעבור על עשה אסור ליתן לו
(עיין תה"ד סי' כ"ד ומ"א סי' תר"ט).

(יא) ביה"ב פחות מבן ט' שנים שלמים אין מתנבין כלל חוץ מנעילת הסנדל
שאין בוה צער לחינוך כלל וגם רחיצה בחמץ שאין נוהגין בזמן הזה בלא"ה לרחצם.
ומ"מ נראה לי דרחיצת עינים שהוא צער גדול א"צ להחמיר עליהם ואפילו אם רוצה
להחמיר ולהתענות מוחין בידו אפילו הוא בריא וחוק ומבן ט' שנים שלימות מתנבין אותו
לשעות שיחענה שעה א' יותר ממה שרגיל לאכול בכל יום ולפי כה הבן מתנבין אותו
יותר לשעות. בן י"א שנים שלמים בין לזכר או לנקבה אם הם בריאים וחזקים משלימין
מדרבנן אבל ככחושים ואינם חזקים אין משלימין כלל. בן י"ב שלימות לנקבה ובן י"ג
שנים שלימות לזכר משלימין מדאורייתא אפילו לא הביאו שערות כדלעיל סימן א'
ואפילו הוא כחוש ורך אם לא עפ"י שאלת רופא ודינו כגדול לכל דבר ודוקא
ביה"ב אבל בשאר העניות אעפ"י שהוא בן י"ג שנים אם לא הביא ב' שערות
אינו צריך להתענות מה"ה ומ"מ נ"ל דוקא אם בדקו ולא מצאו אבל בלא בדיקה
אמרינן חזקה שהביא.

(יב) אע"ג דבכל התורה נקרא קטן עד שיהיה בן י"ג שנים שלימות כדלעיל מ"מ
לענין נדרים והקדשות גז"כ הוא שבן י"ב שנים שלימות לזכר ובת י"א שנים שלימות
לנקבה דוה נקרא מופלא סמוך לאיש ר"ל שהוא סמוך להיות איש נדריהם והקדישן דל

הלכות חינוך הקטן כלל סו

מה"ח וקבלו חז"ל דלכן כתיב איש או אשה כי יפליא לנדור וכו' ר"ל כי יפרש ור"ל שיודע לפרש לשם מי נדר והקדיש דא"ל דר"ל כשהוא איש דאז אף שאינו יודע לשם מי נדר הוי נדר אע"כ דר"ל שהוא סמוך לאיש והיינו השנה הסמוך לפרקן בין לזכר או לנקבה דאז אם יודעין לשם מי נדרו והקדישו נדריהם נדר ואם לא ידעו אין בנדריהן כלום ואין סומכין מה שבדקו אותן תחלת השנה אלא כשנדרו במושך שנה זו בודקין אותן אם ידעו אבל קודם שנת י"ב לזכר וי"א לנקבה אעפ"י שיודעין לשם מי נדרו והקדישו אין בנדריהן והקדישו כלום ומ"מ גוערין בהן ומכין אותן שלא ילמדו לשונם בנדרים ושבעות ואם נדר דבר קל שאין בו עינוי נפש אומרים להם שיקיימו נדרם ושבעותם כדי שלא ירגילו בזה (י"ד סי' רל"ז) וכן הדין אם קבלו על עצמן תענית דינו כנדר ולכתו עד י"ב שנים וששה חדשים יכול האב להפיר נדרה אבל לא לקטן. וכל דיני הפרה מכוארים בהלכות נדרים ובחיבורי חכמת אדם כלל ק"ג.

(יג) חינוך יונק עד סוף ד' שנים לבריא וה' לכחוש ואם פרשו אותו ג' ימים מעת לעת לאחר כ"ד חודש שלא מחמת חולי אסור להחזירו אף על פי שהוא חולי שאין בו סכנה ככל איסורי דרבנן (ועיין לעיל סי' ז' ח') אבל אם פרשו אותו מחמת חולי מותר להחזירו כיון שלא פירש מדעת להפרישו ובחוק כ"ד חודש אפילו הפרישו מתוך בוריו ימים רבים מותר להחזירו עד תשלום כ"ד חודש אך כיון שכבר הפרישו פעם א' אסור להניקו אחר כ"ד חדש (י"ד סי' כ"ח).

(יד) מינקת ישראל שצריכה לאכול מאכלי איסור לרפואה לא יניחנה להניק אלא ישכור אחרת.

(טו) קטן בן ו' שנים או פחות יוצא בעירוב אמו אעפ"י שלא הניחה כשכיל הקטן. כד"א בזמן שאין האב בעיר אבל כשהאב בעיר והוא קטן חריף ובריא דאז אינו נגדר אחר האם משהוא בן ד' שנים ואם הוא חולה או שאינו חריף אף בן ה' נגדר אחר אמו ויוצא בעירובה יותר מזה צריך לערב עליו ודוקא בעירוב האם אבל בעירוב האב לעולם אינו יוצא שאין התינוק נגדר אחר אביו לעולם לכן יש להחמיר לכתחלה (ע"ה"ק ק' ל"ט ע"ג) ולעת הצורך משום צערא דינוקא נראה לי דיש לסמוך דמותר לצאת אף בעירוב האב עד בן ו' שנים וגם בשנת ו' מותר לילך בעירוב האם אפילו כשהאב בעיר (סי' תי"ד עיין כ"ז נע"ה"ק ו"א"ר. וגם נזכרין ל"ע לשיטת רש"י ור"ן דמותר להאכילין איסור דרבנן ו"כ למה לרדך לעיונו ואי אחי לאשמועינן מוטעם חינוך עירוב שיהא מוטעם מדרבנן לא ה"ל לחומר האי לישנא דיוצא בעירוב אמו אלא ה"ל לערב כשנילו ול"ע).

(טז) קטן שמת לו מת ואביו או אמו קיימין אם כבר הגיע לחינוך מקרעין לו כדון קריעה ואם מת אביו או אמו של קטן אעפ"י שהן קטנים ביותר מקרעין להם מפני עגמת נפש שיבכו הרואים שאף הקטן הוא אבל (י"ד ע"ט נפרישה).

(יז) קטן שמוצא מציאה אעפ"י שאין לקטן זכיה מ"מ תקנו חכמים שאסור לגזול ממנו מפני דרכי שלום. ודוקא מציאה שאין דעת אחרת מקנה לו אבל שכירות של קטן וג"ל דה"ה אם נתן לו אחר במתנה הוי גזל גמור ויוצא בדיינים (ח"ט סי' ר"ע).

(יח) דין עדות בקטן לענין איסורים כתבתי ברין נאמנות נכרי וקטן בחיבורי חכמת אדם כלל ע"ב ע"ש. ודוקא כשהוא קטן עדיין אבל כשהוא עכשיו גדול נאמן לומר וזכרתי כשהייתי קטן היינו מהלכין עד כאן בשבת וה"ה בשאר איסורי דרבנן (ח"ט סימן ע"ט ח"ט סימן ל"ה).

כלל סז. הלכות כבוד אב ואם (י"ד סי' ר"מ רמ"ח).

(א) אם יש לו אב או אם ישתדל לעסוק בצרכיהם שהוא מ"ע מה"ת והיא חמורה שבחמורות (כדאיתא ביוטל' ריש פאה) וצריך האדם שיכבד אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך לזוהר מאוד בכבודם וכמוראם שהוקש כבודם ומוראם לכבוד ומורא של המקום ב"ה רשם כתיב כבד את ה' מהונך ה"נ כתיב כבד את אביך כתיב את ה' אלהיך תירא וה"נ כתיב איש אמו ואביו תיראו ושלשה שותפין הם באדם המקום ב"ה ואביו ואמו ואמרו חז"ל בזמן שאדם מכבד אביו ואמו אומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני ובזמן שמצער אביו ואמו אומר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלא דרתי ביניהם ציערוני ופשיטא שצריך לאהוב אותם כגופו שהרי הוא בכלל ואהבת לרעך כמוך אלא שבאביו ואמו הוקש אהבתם לאהבת המקום כדאיתא בזוהר חצא בגברא דאשתדל בתר אבוהי ואמיה דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשוה ורוחיה ונשמתייה וכל עלמא דהוי ליה חשיב ליה לאין למעבד כיה רעותא דאביו ואמיה עכ"ל ואמרו ז"ל דכל מצות הבן על האב והאם הוא פרעון חוב שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובה שנמלוהו ומי שאינו מכבדם נקרא רשע דכתיב לזה רשע ולא ישלם וא"כ בכלל הפרעון שיאהוב אותם אהבה עזה כדרך שהיו אוהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח ולמשא ואם אין אדם מכבד אביו ואמו גורות קשות באות עליו כדכתיב בכבוד המקום יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולכו רחק ממני הנני יוסיף להפליא וכו' וכיון שהושוה כבודם לכבוד המקום א"כ גם העונש שוה ולכן כמו המקלל השם בסקילה ה"נ מקלל ואביו ואמו בסקילה (עיין כ"ז טעור וגם' תרידיס נמ"ע התלויות נלב).

(ב) יסבר פי דוברי שקר האומרים שאינם צריכים להחזיק טובה לאב ואם כי להנאת עצמם היו מכוונים וממלא גולד וכיון שגולד מהם נתן הקב"ה הטבע שהאב והאם יגדלו בניהם כטבע כל בהמה חיה ועוף שמגדלים בניהם ואין הבנים מחזיקים טובה לאבותיהם יתאלמון וישתחקון ויתחרשו כדכתיב תאלמנה שפתי שקר כי הם בעצמם מעידים עליהם שהם כבהמה ולא חלק ה' להם לב לדעת ולהבין וע"ז אמרו חכמים כל הזופר בטובתו של חבירו סוף כופר בטובתו של הקב"ה דלדבריהם גם אינם צריכים לכבד ולירא מהמקום ב"ה כיון שאנחנו מעשי ידיו של הקב"ה מהראוי להיטיב ולחמול על מעשי ידיו ואין ספק שהאומרים כן שהם כופרים בלכם.

(ג) הביכוד הוא כמחשבה ובמעשה וכדיבור. במחשבה כדכתיב נבזה בעיניו נמאם ואת יראי ה' יכבד והיינו יכבד במחשבה דא"ל שכלבו ובעיניו הם נבזים רק שמכבד אותם בדברים א"כ הן שוין בעיניו כמודו שהרי גם הוא נבזה בעיניו אע"כ דר"ל שמכבדם כלבו שהם חשובים בעיניו וכלבו דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ אף שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל וזהו עיקר כיבוד שאל"כ הרי כתיב בפיו ובשפתיו כבדוני ולכו רחק ממני כמו שכתבתי.

(ד) במעשה כיצד חייב לכבדם בגופו ובממונו להאכילם להשקותם להלבישם ולעשות כל צרכיהם כדאיתא במכילתא כבד את אביך שומע אני בדברים ת"ל כבד את ה' מהונך והוקשה כבודם לכבוד המקום אמור מעתה מאכילם ומשקם מלבישם מכניסם ומוציאם וכל מה שיהיה להם בסבר פנים יפות שאפילו מאכילם בכל יום פטומות והראה להם פנים זועפות נענש עליהם וכן להיפך אפילו מטחינם ברחיים וכוונתו לטובה כדי שינצלו אבותיו מדבר קשה מזה ומדבר פיוסים על לבם ומראה להם שכוונתו לטובה

ושאי אפשר לו לפרנסם בענין אחר עד שיתרצו לטחון נוהל העולם הבא וחייב לשמשם כעבר המשמש לרבו (ועיין בקיבוץ ק' ל"ח בתוס' ד"ה כגד וד"ה וטורה).

(ה) בדיבור כיצד היה צריך שום דבר בעיר ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו אע"פ שיודע שנ"כ יעשו בשבילו לא יאמר עשו לי דבר פלוני בשבילי אלא יאמר עשו בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו ואם מסופק בדבר הרשות בידו לעשות כמו שירצה. ואם יודע שיש לאביו שונאים בעיר לא יבקש בשביל אביו שאין זה אלא גנאי לאביו כיון שלא יעשו בשבילו.

(ו) חייב לכבדו אפילו אחר מותו שאם אמר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מורי הריני כפרת משכבו וכן כשחותם עצמו חותם הב"מ. וכל זה דוקא בחוץ י"ב חודש ולאחר י"ב חודש אומר ז"ל וכן הקדושים שנוהגים לומר הוא מטעם כיבוד אב ואם שמהו"י לכבדם במוחם.

(ז) חייב לעמוד מפני אביו ואמו כמלא קומתו. ונ"ל דדינו כרבו מובהק (נסי' רי"ב) דהיינו משיראהו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו או עד שישב ואינו חייב לעמוד אלא שחרית וערבית אם לא בפני אחרים שאינן יודעים שכבר עמד בפניהם וי"א דאפילו ק' פעמים ביום חייב ואם הם בעליה והבן למטה בקרקע א"צ לעמוד לפניהם כיון שהם ברשות בפ"ע.

(ח) איזהו מורא לא יעמוד במקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד וקנים עם חבריו להתיעץ מפני שנראה שהוא מחשיב עצמו מכלל אנשי העצה ומשוה את עצמו לאביו ולא יעמוד במקום המיוחד לאביו להתפלל שם ולא ישב במקום המיוחד לו לישב שם בכחו אלא יעמוד לפניו כעבד לפני רבו ולא יסתור את דבריו ואם אביו חולק עם אחר בין בדבר הלכה או בשאר ענינים לא מיבעיא שלא יאמר שנראין דברי פלוני דא"כ סתור דבריו וכ"ש שלא יאמר אין האמת כדברך אלא אפילו אם נראין לו דברי אביו לא יאמר בפניו נראין דברי אבא שזה זילותא לאביו שמראה שדעתו מכרעת יותר מדעת אביו אלא אם יש לו תשובה לדברי החולק ישיב לו ודוקא בפניו אבל שלא בפניו מותר לומר נראין לי דברי אבא שאדרכה זה כבוד לאביו ואפי' לחלוק על אביו מותר שלא בפניו ומיהו אם יש אחר שסובר כדעת אביו והוא רוצה לחלוק על סברת אביו כיון שיש אחר לא יזכיר שם אביו אלא יאמר דעת אותו האחר דסובר כאביו (ט). ולא יקראנו בשמו לא בחיו ולא במוותו אלא אומר אבא מארי ואמי מורת. היה שם אביו כשם אחר והוא שם פלאי שאינם רגילין בו שלא בפניו יש מתירין וכן אם הוא שם שרגילין בו הרבה ב"א כגון אברהם יצחק וכו' וכיוצא בו יש מתירים לקרות בהן אחרים אפילו בפניו ויש אוסרין בפניו ומ"מ עכשיו מקילין בו דמסתמא אביו מוחל.

(ט) מי שנטרפה דעת אביו ואמו ישתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחמו. ואם א"א לעמוד מזה ילך לו ויעמיד אחרים לנהגם כראוי כדי שלא יבואו לידי בזיון.

(י) ראה את אביו שעבר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא יאמר לו אבא כך וכך כתיב בתורה כאלו שואל ממנו ולא כמוהו והוא יבין מעצמו ולא יחבייש ואם אמר שמועה בטעות לא יאמר לו טעות ואפילו בדבר הלכה לא יאמר לו לא תתני הכי.

(יא) עד היכן מוראם וכיבודם היה הבן לבוש בגדי חמדות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והבוהו על ראשו וירקו בפניו וכן אפילו נטלו כים של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצטער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא ישחוק

וירא ממי שצוה כך ומ"מ יכול לחבעם לדין שישלמו לו מה שהזיקו לו וי"א דקודם שהפסידוהו לו יכול הבן למנעם שלא יפסידו אעפ"י שיש להם במה לשלם כדי שלא לטרוח למיקם בדינא ודיינא ומ"מ אחר שכבר הפסידו לו אסור להכלימם דמאי דהוי הוי ואם אין להם במה לשלם לכ"ע מותר למנעם שלא יפסידוהו דהא אינו חייב לכבדם אלא משלהם כדלקמן סימן י"ב. ודוקא במקום שיש הסרון כים אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אסור לכ"ע למנעם ולצערם ולא עוד אלא שאפילו אביו ואמו ישנים ומפתחות הנחתו של בן תחת ראשיהם אסור להקיצם משנתם אעפ"י שע"ז יפסיד הרבה (ט"ז ס"ק י') אבל אם בא ריוח לאביו ואם לא יקיץ אותו יותר מצטער מפני מניעת הריוח מצוה להקיצו מאחר שאביו שמח בזה וכן כשמקיצו ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה שכולם חייבים בכבוד המקום (ס"ח סי' ע"ז).

(יב) זה שמאכילם ומשקם משלהם אם יש להם ואם אין להם ויש לבן כופין אותו וזן אותם משלו בתורת צדקה ולכן אע"ג דאין כופין על מצות כיבוד משום דהוי מ"ע שמתן שברו בצדו למען יאריכון ימך דמשמע דאין לו בעה"ז אלא עונש זה שאינו מאריך ימים מ"מ בזה כופין אותו דלא גרע אביו משאר צדקה דכופין על הצדקה ואסור ליתן צדקה לעני אחר דאביו קודם לכל אדם ואם ידו משנת ומפרנס אביו ממעות צדקה שלו תבא מארה עליו שמכזה אביו ואם אין לבן א"צ לחזור על הפתחים להאכילם אבל דעת מקצת פוסקים דדוקא כשאין לו כלל אינו צריך לחזור על הפתחים ליתן לאביו אבל כל מה שיש לו צריך ליתן לאביו אף על פי שיצטרך לחזור על הפתחים ולכ"ע חייב לכבדו ולשרתו בדבר שאין נותן ממון משלו אם יש לבן פרנסת אותו יום אעפ"י שע"ז בטל ממלאכתו ויצטרך למחר לחזור על הפתחים אבל אם אין לבן פרנסת אותו יום לא מחוייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים או להתענות אותו יום וא"צ אפילו לכבדו בגופו.

(יג) אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מ"ע ובין ל"ח אפילו מצוה מדרבנן לא ישמע לו דכתיב איש אמו ואביו תיראו וגו' אני ה' מולכם חייבין בכבודי לפיכך היו מצוים לו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו והבן היה רוצה להתפייס מיד אין לו לחוש לצואת אביו שאסור לשנוא שום יהודי אם לא שראה שעובר עבירה.

(יד) אמר לו השקיני מים ויש לפניו לעשות מצוה עוברת אם אפשר למצוה שחעשה ע"י אחרים כגון קבורת המת ולויה וכיוצא בו אם כבר התחיל באותה מצוה צמור שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואם לא התחיל בה יניח המצוה ויעסוק בצרכיהם ואם אין שם אחרים לעשות והשעה עוברת יעסוק במצוה ויניח כבודם ואם אין זמן המצוה עוברת יעסוק בכבודם ואח"כ יעשה המצוה.

(טו) תלמוד תורה גדול סביבד אב ואם לפיכך אם הבן רוצה ללך למקום אחר ללמוד שהוא בטוח שיראה סימן ברכה בלימודו והאב מוחה בו שמתירא שיבא שם לדי עלילות א"צ לשמוע לאביו וכן אם האב מוחה בבן לישא אשה שחפץ בה א"צ לשמוע לאביו ומי שאמרה לו אמו עשה כך ולבסוף בא אביו ואמר מי אמר לך לעשות כן לא יאמר לו אמו אף שיקללו פן יבעוס אביו על אמו (ס"ח סי' ע"ז).

(טז) כיבוד אב קודם לאם להקדים שהרי היא חייבת בכבוד בעלה ואם גירשה שניהם שוים. ולעולם אין חילוק בכל דבר בין אב לאם.

(יז) אחד האיש ואחד האשה חייבים בכיבוד ובמורא אב ואם אלא שהאשה אם הבעל מוחה פטורה ובלא"ה חייבת (ול"ע להמסקים לכיבוד חמיו הוא דאורייתא למס כטובה שהרי גם הוא חייב כדלעיל להאב קודם לאם עממי גס היא חייבת בכבוד בעלה).

הלכות כיבוד אב ואם כלל סו

(יח) ממוזר חייב בכבוד אביו ואמו וכמוראם ואפילו אביו רשע ובעל עבירות חייב וי"א רכל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב לכבדו ומ"מ אסור לצערו.

(יט) כל המכזה אביו ואמו אפילו בדברים אפילו ברמיזה הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו וע"ז אמר שלמה ברוח הקדש במשלי עין תלעג לאב וחבבו ליקהת אם יקרוהו עורבי נחל ואמר ליקהת אם ר"ל כי דבר רגיל שדברי נשים הם שטוח וכ"ש כשהיא זקנה שדבריה דברי שטוח ולכן אמר שאפילו המכזה לזקנת אם (וליקהת ר"ל חסיפת כי מחמת הזקנה נעשים כעשר קומי' זה ע"ז) אפ"ה עונשו גדול. וכ' בס' ההרדים וז"ל ומעשה היה בימינו באיש שהיה זן את אמו רק שהיתה קלה וכוזיה בעיניו לפי שנשאת לאיש אחרי מות אביו והאיש הזה הלך דרך ים ונהרג והושלך לים וחפשו היהודים לבקשו ומצאוהו על שפת הים ועין אחת מנוקרת שנקרוה העורבים עכ"ל. (כ) אסור לאדם להכביר עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול.

(כא) המכה לבנו גדול י"א כשהוא בן כ"ב שנים וי"א בן כ"ד שנים ונראה לי דהכל לפי טבע הבן ואפי' פחות מזה מנדין אותו שהרי עובר על לפני עור וכו' א"א יזכחנו בדברים. (כב) חייב אדם לכבד אשת אביו אעפ"י שאינה אמו כ"ז שאביו קיים דכתיב כבד את אביך לרבות אשת אביך וכן חייב לכבד בעל אמו כ"ז שאמו קיימת דכתיב את אמך לרבות בעל אמו אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם ומ"מ דבר רגיל לכבדם וסמ"ק כ' דכתיבהם חייב מדאורייתא ולאחר מיתה מדרבנן.

(כג) חייב אדם לכבד אחיו הגדול בין שהוא אחיו מאביו ובין מאמו מדכתיב ואת אמך וי' יחירה ואפילו הקטן הוא גדול בתורה יותר מן הגדול. ומ"מ אסור לגדול לבנות להקטן כיון שהוא ת"ח צריך לשאת פניו לתורה ואם אינו נושא פנים לתורה הרי אינו עושה מעשה עמו ואינו חייב לכבדו.

(כד) חייב אדם לכבד חמיו וחמותו שהרי רוד קרא לשאול אבי שהיה חמיו והייב לכבדו כמו שאר זקנים וחשובים.

(כה) חייב אדם בכבוד אבי אביו ולכן אם אין לאביו לפרנס אבי אביו כיפינין לכן הבן לפרנס אבי אביו כדינו שחייב לאביו אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו. (כו) אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אא"כ האב בן תורה דבלא"ה אסור להשתמש בבן תורה.

(כז) המקלל אביו או אמו אפילו לאחר מיתתן חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו ודוקא שקללן בשמות המיוחדים אבל קללם בכינוי אינו חייב אלא בלאו ולוקין כדין המקלל אחד מישראל.

(כח) המכה אביו או אמו ועשה חבורה חייב הנק וכלא חבורה אינו אלא בלאו ולוקין כדין המכה א' מישראל.

(כט) היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם הוא רופא לא יקוץ לו דם ולא יחוך לו אבר אעפ"י שמתכוין לרפואה. בד"א שיש שם אחר שיוכל לעשות אבל אין שם אחר והוא מצטער ה"ה מקויו וחוחך כפי מה שירששו לעשות. (ל) בחנא דבי אליהו איתא כבד את אביך וסמוך ליה לא תגאף ללמדך שאם נשא אדם אשה והיא אינה מכבדת אביו ואמו הרי הוא כאלו גואף כל ימיו כבד ולא תגנוב שאם יש לאדם בנים וכנות בתוך ביתו ואינם מכבדים אביהם ואמם כאלו גונב נפשוח (עיין בס"ח מסיון תקס"ח עד תקפ"ז ומס' גל"ה עד סמ"ז).

יניח
לעני
של
ח"ה
דא
דל"ה
דב
בוה
חמ
תדי
א'
ולע
רמז
וכ"ס
היום
ולכן
לא
ק"ש
שלא
ימי
שבר
במצ
וכו'
להר
מפנ
מצו
מש
שע
המו
בס"ז
רא
יכס
הש
אכס
אי
ע"י
עני

כלל סח. דין תנאים שצריך לזהר בכל מצוה ומצוה:

(א) קי"ל אין מעבירין על המצות ר"ל מצוה שתבוא לידו תחלה יעשנה ולא יניחנה מפני שרוצה עכשיו לעשות אחרת ואח"כ יעשה זה וכ"ש שיניחנה לגמרי כדי לעשות אחרת והוא איסור מה"ת שנאמר ושמרתם את המצות קרי ביה המצות בחזק שלא תחמיץ ותישן (כ"כ תוס' ביומא ל"ג בהדיא ועיין מש"כ המ"א סס"י קמ"ו והרדב"ז נמשנת ח"א סי' תקכ"ט כ' שהיא דרכן ונעלם ממנו דברי תוס' שם וכ"כ תוס' בנזחים ל"ב) וכ"ש דאסור להחמיצה ולעשותה אח"כ ח"ש אל תחמיצנה לזמנה. וזה נחלק לג' תנאים (ב) דל"ש דאין מעבירין אלא כשרוצה לעשות כ' מצות כגון שרוצה להניח טלית ותפילין רבאיזה שיפגע תחלה צריך לעשות אבל אם אין לו פנאי לקיים שניהם רק א' לא שייך בזה אין מעבירין אלא אדרבה אזלינן אחר המצוה דחמירה כגון ציצית ותפילין תפילין חמירה שהיא קדושה ביותר וגם חובת הגוף וכן כל כיוצא בזה או א' תדירה וא' אינה תדירה כ"כ יעשה התדיר דקי"ל תדיר עדיף (כ"כ תוס' ביומא שם להדיא) וכן אם מצוה א' עוברת ומצוה הב' אינה עוברת יעשה העוברת (וכן מוכח בקדושין כ"ט ע"ג ולפדות בנו ולעלות לרגל ר"א יעלה וכו' שז' מטה עברת וכו' וחכ"א יפדה שגומר נכור בניך חסדה וכ"כ רמב"ם נפ"א מהלכות בכורים הל' ד' וז"ל דוקא התם דכתיב קרא חבל נאמר מוט מודים חכמי' וכ"כ המ"א נס"י תרכ"ו) ואפילו אם יש לפניו מצוה דאורייתא לעשות היום רק כשיעשנה היום לא יוכל למחר לעשות מצוה דאורייתא אחרת שהיא חמורה מזו מצוה דלמחר עדיף ולכן נ"ל בעו"ה באיש חיל יהודי שצריך לילך על משמר שלו בעי"כ וכיוצא בו אלא דאז לא יוכל להניח תפילין באותו יום ולעומת זה יוכל למחר ביה"כ להתענות או אפילו משום ק"ש דלמחר ויכול להתליף המשמר עד למחר לא אמרינן אין מעבירין על המצות ומוטב שלא יקרא היום ודוקא בזמן מועט יום או יומים בזה לא שייך שמא ימות אבל באיזה ימים צ"ע דאפשר דחיישינן שמא ימות (א) וכ"כ מ"א רס"י כ"ה ראה מילקוט דאפי' מליל שבת עד מוצאי שבת לא משהינן. (ב) ול"ש אין מעבירין אלא במצוה שעוסק בו אבל במצוה שאינו עוסק בו כגופו אלא אחרים עוסקין בו. ואעפ"כ הוא מצוה משום ברוב עם וכו' מותר להניח מצוה זו ולילך במקום אחר לראות שהרי גם שם יעשה מצוה כן הוא להדיא ביומא ע' דאמרינן הרואה פר ושעיר הגשרפן אינו רואה כה"ג כשהוא קורא לא מפני שאינו רשאי וכו' ופרך פשיטא ומשני דה"א משום דר"ל אין מעבירין וכו' ומאי מצוה ברב עם וכו' קמ"ל פרש"י כיון שהוא אינו עוסק בו. (ג) אע"ג דשהו מצוה לא משהינן כדאמר מצוה שבאה לירך אל תחמיצנה דוקא כשיכול לעשות המצוה עכשיו כמו שעשה לאחר זמן אבל אם אינו יכול לעשות עכשיו כמו למחר דאם ימתין יעשה מן המוכתר מוטב שימתין יום או יומים כדי לעשות מן המוכתר כ"כ בש"ע סי' תכ"ו אבל בס"ח כ' דאם יכול לקיים תיכף אף שאינו נאה כ"כ יקיים תיכף (ועיין נפ"א סי' ה').

(ב) שלא תהיה המצוה בזויה עליו ויש בזה ג' תנאים (ה) שלא יעשנה בקלות ראש ובדרך בויה וילפינן מדכתיב ושפך את דמו וכסרו בעפר וקבלו חז"ל דר"ל כמה ששפך יכסה דהיינו כשם ששחט ביד כך יכסה ביד ולא דוקא ביד אלא ע"י כלי שהרי גם השחיטה היה ע"י כלי אלא לאפוקי שלא יכסה ברגל שהוא דרך בויה (נשנת כ"ג נרש"י אטסין דטלית דס משמע שהיא דרשה גמורה מדאורייתא) (ג) שלא תהיה בזויה עליו מצד איכות עשיית המצוה ומכבד גופו יותר מן המצוה כגון שמתירא שיחלכלך ידו או גופו ע"י המצוה ולכן לובש בתי ידים על ידיו (כמו שטחה העזרה על כה"ג דכריך ידיו נשיאלי ועניד עבודה ועיין נפ"א סי' תרכ"א סעיף ז')

(ג) וכן אסור להנות מן המצוה כל זמן מצותה

ולכן אסור להשתמש בציצית כ"ז שהם קבועים בטלית (סי' כ"ח) וכן אסור להסתפק מניי סוכה (תרס"ז) ולאכול האחרוג או להריח בהדס של לולב (תרנ"ג) ולהשתמש בנר חנוכה ואפילו להדליק נר של חול מנר של חנוכה אסור (תרע"ד) ואפילו מנר של בית הכנסת אסור מדינא אלא שנודגין להקל דלב ב"ד מתנה עליה (קנ"ד) וכ"ז הוא כדי שלא תהיה המצוה בויה עליו.

(ג) אין עושין מצות חבילות שלא יעשה ב' מצות כאחת שמא לא יוכל להודיר בשתיהן (והוא מדרבנן כמש"כ תוס' נהדיח סוטה ח' וכדמוכח שם דנין לר"ג ונין לר"י טעמא דכתיב אחת ול"ק מניעם אין עושין חבילות ואפילו לר"ג דלריש טעמא דקרא היינו שלא יהיה לבת גס. ואם נחתר להניח לפניו ב' דברים לעשות בהם ב' מלת כגון להניח ב' ילדים בבת ח' למולן או ב' כוס' לכרך עליהן כהמ"ז ח' נרס' ע' נמ"ח ססי' קמ"ז שכ' דלרמב"ם נותר ולתוס' אסור). (ב) (ד) העוסק במצוה פטור מן המצוה וילפינן מדכתיב ובלכתך בדרך בלכת ריחך הייב אבל דמצוה פטור דאל"כ לכתוב בשבת ובלכת. ודוקא שצריך לטרוח אחר האחרת כגון שלוחי מצוה בסוכות דפטורים מן הסוכה אפילו בלילה אעפ"י שאינם הולכים בלילה מ"מ אם יצטרכו לטרוח אחר סוכה בלילה יחבטלו עי"ז משליחותם (תר"ם) וכן החופר קבר למת או המשמר המת אעפ"י שאינו מתו אעפ"י שגח מעט פטור מק"ש ותפלה אבל אם ימצא סוכה עשויה במלון וא"צ לטרוח כלל חייב בסוכה וכן אם היו ב' המשמרים או ב' החופרים וסגי בא' אזי זה משמר וחופר וזה קורא ואח"כ זה משמר וחופר וזה קורא (סי' ע"ח) ולרמב"ם והגאונים אפילו אין צריך לטרוח אחר שתיהן פטור (סי' ל"ח מ"ח ס"ק ע"ט) ואינו פטור העוסק במצוה אלא כגון בשעה שמחזיר אבירה לבעליה או שמחזיר אחר אברת חבירו שימצאנה אבל אם כבר מצא האבירה והניחה בכיתו אעפ"י ששומר אותה ועושה מצוה מ"מ לא הוי עוסק במצוה (סי' ל"ח).

(ה) הידור מצוה שנאמר זה אלי ואנוהו (נסוכה ריש לילג הגזל משמע מרש"י דהוי דאורייתא וכ"מ בשנת קל"ג וכ"מ בחי' רא"ו על הסמ"ג הל' ללב ותוס' שם משמע דהוי אלא למטה לכתחלה) ולכן צריך בכל מצוה לעשותה בכל כחו שחיה נאה מה שאפשר ואחז"ל הידור מצוה עד שליש במצוה י"א שאפילו קנה כבר אחרוג או שאר מצוה שראוי לצאת בו בצמצום ואח"כ מצא אחרת מצוה להוסיף עד שליש מלגו בדמי ראשון ולהחליפו כזה ואם חבירו אינו רוצה להחליף רק דוקא למכור א"צ לקנות מין שכבר קנה וי"א דאם כבר קנה א"צ להוסיף כלל רק כשיש לפניו ב' וא' ביוקר מחבירו שליש יקה ההדור ויוסיף שליש והמוסיף יוסיפו לו בעה"ב (תרנ"ז) ובכלל זה שיבחר המין המשובח והמעולה הראוי לאותה מצוה כדכתיב מבחר נדרוך.

(ו) זריזין מקדימין למצוה. דבר שמצותו מיום יקדים בבוקר לעשותו כדכתיב וישכם אברהם בבוקר. וכן דבר שמצותו בלילה יקדים בתחלה הלילה ולכן ראוי להתפלל ערבית מיד ביציאת הכוכבים ואפילו אם ימתן אזי יעשה ברב עם מ"מ מוטב להיות מן הזריזין ומקדימין (כדליתא להדיא נר"ה דף ל"ג ע"ג מ"ג הלל דנראשין וכו').

(ז) מצוה בו יותר מבשלוהו (ל"ע חס הוא יעשה המטה לא יהיה מוארך כ"כ כגון המטה לכתוב לו ס"ת ואין מכתבו מוארך ואם ישטרסו סופר יהיה מוארך אזה עדיף וכו"ע בשבט מבי"ט סי' מ"ט).

(ח) שיעשה כל המצוה ולא מקצתה כדכתיב כל המצוה וגו' תשמרון לעשות פרש"י בשם המדרש אם התחלת במצוה גמור אותה ואח"כ המתחיל במצוה ואינו גמורה קובר אשתו ובניו כדמצינו ביהודה שהתחיל בהצלת יוסף ולא גמרה. ומ"מ אם נאנס ולא גמרה מעלה עליו הכתוב כאלו גמרה.

(ט) צריך שיכוין לצאת במצוה זו כדק"ל מצות צרישות כוונה. ודוקא מצוה ראוריייתא אבל דרבנן יצא אפילו בלא כוונה (מ"א סי' ס') ונ"ל דזה דוקא בקורא ק"ש בדרך לימודו (ע' זנחיס נ' ע"ג וע"ג נחום ד"ה סתם חשה) וכן שכפאורו לאכול מצה והוא היה סבור שהוא יום חול או שהיה חוקע לשיר וכיוצא אבל אם קורא ק"ש בדרך שאנו קורין בסדר התפלה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אעפ"י שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אעפ"י שאינו מכוין (ע' סי' ט"ז וסי' תרע"ה וע' נחום סוכה מ"ג ד"ה אמר חב"י ונטור נסי' ס' ונסי' תרכ"ח) ואפילו למאן דס"ל מצות אינן צריכות כוונה הנ"מ בסתם אבל אם כיון בפירוש שלא לצאת בו ודאי דאינו יוצא בע"כ (כ"כ חוס' נסוכה ק"ל וכו"כ הר"א"ג והטור שיכוין שלא ללכת עד שיבדק [והש"ג כ' חס' לא כתכוין ללכת עד שיבדק וכו'] והביאו המ"ח סי' תרכ"ח ס"ק י"ג והש"ג דהא י"א ח"ל כוונה ונחמת כוונת הש"ג בלתי ס' כמו שכ' חוס' ור"א"ג ח"ל שהקולמוס פלט שלא בדקדק) וי"א דאפילו למאן דס"ל מצות א"צ כוונה דוקא בדבר שיש בו מעשה אבל בדבר שאין בו אלא אמירה לכ"ע צריכה כוונה (עיין נב"י נסי' ס' ונסי' תקפ"ח ונפ"ח ס').

(י) שלא תהיה מצוה הבאה בעבירה כגון שגול ציצית או מצה או לולב או שאר מצות (עיין סי' י"א וסי' תרמ"ט) והוא מדאוריייתא דכתיב אדם כי יקריב מכם להוציא את הגזול והרבה הוזהרו להרחיק בדבר שלא יהיה שום גול במצוה דאל"כ נעשה קטיגור (ועיין מש"כ נכ"ל נכלל ג' סי' ז').

(יא) כל מצוה שיוכל לעשות בחבורה ולא ביחיד כדכתיב ברכ עם הדרת מלך (כדליתא נפסחים ס"ד ונימוס ע') ואחז"ל אינו דומה מרובים העושים מצוה למיעוט שעושים. ובמנחות ס"ב ע"א משמע דשלשה היו רב עם.

(יב) שירדק לעשות המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה כדאמרין (זנחיס נ"ב) שירי דם שירי מצוה ומעלה עליו כאלו לא כיפר.

(יג) השמחה הגדולה במצוה. ופירש האר"י ז"ל שזה שכתוב תחת אשר לא עבדת וגו' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ר"ל שלא שמחה בעבודה יותר מאלו מצאת רוב כל תענוגים ואבנים טובות ומרגליות ואמרין אלא מחוך שמחה של מצוה.

(יד) שירוף וירדוף אחר המצוה כדכתיב ונדעה נרדפה וכו' וכתוב דרך מצותיך ארוץ. ואמרו מצוה לרוץ לכהכ"ג ולכהמ"ד וה"ה לכל המצות ויטריח הרבה במצוה ולפום צערא אגרא (ועיין כ"ז נספר תלדים).

(טו) שהיה ממתין ומצפה מתי תבוא לידו המצוה לקיימה דכתיב ושמרתם לעשותם ר"ל המתינו לעשותם כמו ואביו שמר את הדבר.

(טז) שלא יעשה מצות בהגם אלא יקנה אותם כשכר שלם כמש"כ ויאמר דוד לארונה וכו' ולא אעלה עולות לה' חנם וכוונה מחמיר מאוד בזה.

(יז) שיעשנה מאהבת ה' לא לשום פניה ולא לשום הנאה שבעולם וגם שלא יעשנה כאלו הוא חייב בדבר ורוצה לפטור ממנה והוא עליו כמש"א אלא יעשנה מאהבה שאפילו לא היה מצווה בה היה משתוקק לעשותה לעשות נחת רוח להקב"ה שרצונו בזה.

(יח) שיעשנה מיראה ואפילו מצוה המושכלת כמו צדקה וכיבוד אב וגזל ועריות שהן דברים שהשכל מחייב לא יעשנה או יעובנה מחמת שהשכל מחייב אלא יעשנה או יעובנה עבור יראת ה' שהוא צוה על זה (כדליתא אל יאמר אדם אי חפשי בחויר חלף חפשי ואני שנשמים ס"ה עלי').

הלכות זהירות המצות כלל סח

(יט) חייב לקיים המצוה אפילו אם צריך לפור ע"ז עישור נכסיו (א"ר נסס רי"ז)
ועד חומש אבל יותר מחומש מנכסיו א"צ לפור אפילו מצוה עוברת. ודוקא במ"ע אבל
לעבור על ל"ח חייב ליתן אפילו כל ממונו קודם שיעבור כמש"כ ובכל מאודך (סי' תרכ"ז)
ואם צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחרת לקיים המצוה צריך-עין. (ג)

(כ) כל מצוה שאין לה דורש ואין מי שיבקש אותה תדרשנה לפי שהיא כמת
מצוה שהמצוה מקטרגת ואומרת כמה גרועה אנכי שנתעלמתי מכל וכל (ס"ח סי' ק"ה).
(כא) מעלין בקודש ולא מורדין דכתיב את מחותות החטאים וכו' וקדשו ר"ל כיון
שכבר נתקדשו אסור להורידן ולכן תשמישי קדושה נגנזין כגון מזוזה ותפילין ורצועותיהן
ותיק שלהם וכ"ש כל תשמישי ס"ח אבל תשמישי מצוה לאחר שנגמר מצותן נורקין כגון
ציצית וסוכה וכיוצא בהן ומ"מ יש ליזדר שלא לעשות מהם תשמיש של גנאי וכן טלית
של מצוה שבלה לא יעשה בו תשמיש מגונה וטוב לגנון או לשרפן ולכן אסור להניח
באה"ק שאר ספרים וטלית ותפילין וכ"ש קופה של צדקה ופשיטא המעות שבחובו ויריעות
פסולים נוהגים להניח שם וצ"ל דלב ב"ד מתנה ע"ז ולא נקרא אה"ק אלא שעשוי כמין
ארגו שלא נעשה אלא לכבוד התורה אבל שעשוי בחלל הכותל בין שהכותל של אבנים
או של עץ י"א דלא מיקרי אה"ק וכ"ש אם הספרים מתקלקלים שם שלא ירד עליו
קדושת אה"ק כלל ואם יש חור בברכ"ב מותר להניח שם אה"ק שיסתום החור מפני
טומאת מת אם אין מניחין שם לעולם רמ"ש אם מונח כאן או כאן ומה שנהגו הקושרים
ספרים שחוחכין מן הגלונים של ספרים ראוי להזהיר שלא יחכו יותר ממה שכבר החכו
בפעם ראשון דבזה י"ל דמתחלה לא נתקדש רק מה שצריך לספר משא"כ פעם ב' (עין
סי' קל"ד וסי' של"ד נמ"א ס"ק כ"ד) וגם לא יתלו על תשמישי ס"ח אותן מטבעות שיש
עליהם שם בן ד' שטבעו אותו לשם ע"ז וגם לא יחזיקם ברשותו אלא יחזיקם מיד (כ"ח
וט"ז סס ס"ק ט"ז).

(כב) קי"ל בכל התורה דעשה רוחה ל"ח אבל אינו רוחה ל"ח ועשה אע"פ שגם
זה הוא עשה ול"ח לא מהני (עין נ"מ דף ל' נרש"י וברי"ף סס) ודוקא במקום שאינו יכול
לקיים שניהם אבל במקום שיכול לקיים שניהם אין העשה רוחה ל"ח ודוקא דבאותו רגע
שעובר הל"ח מקיים העשה כגון מילה בצרעת וסדרין בציצית שעקירת הל"ח וקיום העשה
באין בפ"א אבל אם צריך לעקור הלאו קודם לזה אפילו רגע א' אינו רוחה ודוקא בענין
שלא ידחה הלאו ולא יעשה האיסור אבל אם אעפ"כ צריך לדחות הלאו אעפ"י שאינו
מקיים העשה עכשיו מ"מ רוחה (וכן מלמדי נהליה נחי' רש"א שנת ריש פ' ר"א דמילה
שמתרן דה קי' תוס' ד"ס ד"ס ד"ס ד"ס) ודוקא בעשה רוחה ל"ח בעינין בעידנא אבל עשה
חמור רוחה עשה הקל ממנו אע"ג דבעידנא דעקר הקל עדיין אינו מקיים החמור (פסחים
כ"ט ע"א תוס' ד"ס ד"ס ד"ס ד"ס) ובינימות דף ה' ו' ובתוס' סס אכל עשה דרביס
ש' מיליא רביס לא בעינין בעידנא. סי' תמ"ז מ"א ס"ק ב').

(כג) אסור להוסיף על איזה מצוה מן המצוות שנאמר לא תוסיף ודוקא שעושה
בכוונה להוסיף כגון שיאמר שמה שאנו יושבין בסוכה בשמע"צ וכן מה שאנו אוכלים
מצות כיום ח' ש"פ אע"פ שכ' בתורה רק ז' ימים יאמר שבאה כן הקבלה עפ"י תורה שבע"פ
שהתורה ציוותה לישוב בסוכה ולאכול מצה ח' ימים ויחכוין לישוב בסוכה ולאכול מצה כרי
לקיים מצות התורה וכן כשיניח ב' זוגות תפילין של רש"י ור"ח בבת אחת ויאמר ששניהם
כשירים וכן המצוה מן התורה עפ"י תורה שבע"פ ה"ז עובר אבל אם יושב בסוכה ואוכל
מצה כיום ח' משום ספיקא דיומא וכן כשיניח ב' זוגות תפילין של רש"י ור"ח אפילו בכ"א

מחמת ספק שמא זוג א' הם פסולים וכן כל כיוצא בזה אין כאן משום כל חוסיק ואם יניח ב' זוגות חפילין של רש"י או של ר"ת בבת אחת וכן כשיטול ב' לולבין כשרים בבת אחת ה"ז עובר אפילו אינו מתכוין להוסיף דק"ל לעבור בזמנו א"צ כוונה אבל שלא בזמנו צריך כוונה דוקא לעבור וכן כשמוסיף לעשות ה' ציצית או ה' חוטין או ה' פרשיות או בתים בחפילין ה"ז עובר אבל מותר לעשות מצוה א' אפילו ק' פעמים ביום דאע"ג דמה"ת כשהגביה ד' מינין שבלולב פעם א' ביום יצא מ"מ מותר ליטלן אפילו מאה פעמים ביום ובודאי אם יאמר שבאה הקבלה דמה"ת חייב כלולב כל היום ה"ז עובר וכן כל כיוצא בזה אבל רשות לב"ד לעשות סייג לחורה בכל דבר ואפילו לעקור מ"ע או ל"ח לפי שעה (יבמות ז') והעובר על דבריהם עובר בלאו דלא חסור וכו' וכשם שאסור להוסיף על המצות כך אסור לגרוע כגון לעשות ג' ציצית וג' מינים בלולב (ועיין ברמב"ם סוף ב' מהלכות ממרים ובסמ"ג לחין ס"ד ובח"כ סי' תכ"ד ובח"א סי' ל"ד ובמ"א ס"ק ג' ובר"ה דף כ"ח ומהדרין ע"ח ועירוכין ל"ה ועיין במה שכתבתי בכל"ח בהלכות סוכה בד"ץ ד' מינין שבלולב וי"א לחפילו לעצור בזמנו נעו כוונה למ"ד מלת לריכות כוונה עיין מ"א סי' תרכ"א ס"ק כ"ו וע"ש בא"ר זכ' בשם הרא"ש פ' לולב הגזל דליחא וכדעת הש"ע).

(כד) מצוה שיש לה ענף שכאשר ירצה לעשות מצוה זו צריך לעשות מקודם מצוה אחרת אעפ"י שבדיעבד אינו מעכב אם יש שום אפשרות שיעשה הענף אסור לעשות המצוה עד שיעשה מקודם הענף אבל אם אין שום אפשרות לעשות מקודם הענף כיון שאינו מעכב מותר לעשות המצוה (גיטין כ"ח ע"כ תוס' ד"ה והא נעו סמיכה).

(כה) שומר מצוה לא ידע דבר רע ר"ל שמחוייב כשירצה לעשות איזה מצוה שלא יעשה אותה בחפזן ובפתאום רק שישמור וימתין (כמו ולדני שור את הדבר) ויתיישב בדבר היטיב איך יעשה וכ"כ בפסח כיון שהיו צריכין לאכול בחפזן משום חפזן דשכינה בא לזהיר וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים וכו' (עשרה מאמרות מאמר ח"ה ח"ג פ' י"א ע"ש) ונ"ל שזהו ג"כ מש"כ ושמרתם את המצות וזהו שיסדרו לומר הנני מוכן ומזומן לקיים וכו' ור"ל שכבר אני מוכן ומזומן וזהו הבין לקראת אלהיך ישראל ר"ל שתכין עצמך מקודם ולא בפתע פתאום. וכבר בחנתי בנסיון שכאשר עשיתי מצוה בפתאום לא קיימתה כראוי לכן צריך לזהר בזה.

כלל סט. דין קימה והידור בפני חכם ובפני זקן:

(א) ישחרל לקיים מ"ע לקום מפני כל חכם אפילו אינו זקן אלא יניק שאינו אפילו בן י"ג שנים אלא שהוא מופלג בחכמה משאר העם אע"ג שאינו מופלג מהכמים שכדור אלא כיון שמופלג בחכמה משאר העם והוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו.

(ב) וכן מ"ע לקום מפני שיבה דהיינו בן ע' שנים אפילו הוא עם הארץ ובלבד שלא יהיה רשע. ואפילו זקן נכרי מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו.

(ג) מאימתי חייב לקום טפניהם משניעו לחוך ד' אמותיו דאז מוכח מילתא שמפניו הוא עומד אבל קודם ד"א אין היכר ואין כאן הידור ויקום כך עד שיעבור מכנגד פניו וי"א עד שיעבור ממנו ד' אמות.

(ד) וצריך לקום מלא קומתו ודוקא בסתם בני אדם או בשוין בחכמה אלא שהשני הוא זקן אבל חכם אפילו הוא ילד א"צ לעמוד בפני הזקן מלא קומתו אלא יקום מעט כדי להדרו כיון שהוא ילד חכם יותר מהזקן אין לו להתכוות לקום מפני הזקן.

הלכות קימה והידור בפני חכם וזקן כלל סט

(ה) וכן ב' חכמים וכו' זקנים א"צ לקום א' מפני חברו אלא יעשה לו הידור ואפי' הרב לתלמידו יעשה לו הידור קצת.

(ו) אסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לחוך ד"א כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לחוך ד"א וע"ז נאמר ויראת.

(ז) אין עומדין מפניהם לא בבהכ"ס ולא במרחץ בחדר שכולם עומדין ערומים שאסור ליחן שלום (עיין ע"ך ס"ק ג') דכתיב תקום והדרת קימה שיש בה הידור אבל בבית אמצעי של מרחץ וכ"ש בבית החיצון חייב.

(ח) אין בעלי אומנות חייבים לעמוד בפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם דמקשיני קימה להידור מה הידור אין בו חסרון כיס ה"נ קימה שאין בו חסרון כיס. ואם הוא עוסק במלאכת אחרים אסור להחמיר על עצמו לעמוד אבל בשעה שהוא עוסק בתורה חייב.

(ט) החכם מוזהר שלא יכוין לעבור בפני הצבור כדי שיעמדו מפניו ולהטריחם אם אפשר לו להקיף וזכות הוא לו.

(י) גדול הרור ומפורסם בדורו למפלג בחכמה יותר משאר חכמי הדור דינו כאלו הוא רבו מובהק וצריך לעמוד מפניו כמלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב (אזר דיניס הטובים נרע מובהק מנאר בי"ד סי' רמ"ג ולפי שאין שכיח בזמן הזה רע מובהק לכן לא העתקתי).

סדר אמירת קרבן תורה לארבעה שצריכין להודות:

ראוי ונכון שיפריש לצדקה העשיר לפי עשרו והרל כפי השגת ידו שיהי כשהיה בית המקדש קיים היה צריך להביא כבש או עז או עגל או פר או פרה וא"כ לא מסתבר שע"י חורבן מקדשנו ירוח שלא יהיה חוטא נשכר ולכן יפריש כפי השגת ידו כפי שווי א' מהבהמות הנזכרים ויחלק ללוטרי תורה וזוהר שלא יאמר המעות האלה יהיו לתודה דא"כ אין להם תקנה בטהור אלא יאמר הריני נוהן זאת לצדקה ויהי שיהיה נחשב כאלו הקרבתי תודה וכך עשיתי בשנת תקס"ד שנעשה לי הנס מחמת שריפת הפולפער. ולפי שבזמן הזה אין לנו אלא שיח שפתותינו לכן תקנתי אז סדר הקרבנות התורה דהיינו תחלה אמרתי פ' תורה דפרשת צו וזאת תורת זבח השלמים עד ואם נדר וכו' ובפרשת ויקרא ואם זבח השלמים עד כל חלב וכו' לא תאכלו ואח"כ נוסח זה. וכך היתה עבודת התורה מביא פר או פרה שהיא מכן ל' יום עד בן ג' שנים או כבש או עז מכן ל' יום עד בן י"ב חודש ואם נתעברה השנה נתעברה לו או איל מכן ל' יום עד בן כ"ד חודש נמצא יכול להביא פר או פרה עגל או עגלה איל או רחל גדי או גדיה שעיר או שעירה ואם הביא מיום ח' כשר (מזכ"ס ס"א מסל' מע"ק וע"ש נכ"ס ס"ב דנכדר ומלכה מותר לכתולה מיום ח'). ומביא הבהמה לעורה ומקריש אותה שם וקודם שחייטה היה מביא עשרים עשרון סולת וחצי לוג שמן ועושה מעשרה עשרונים עשר הלוח חמץ וכיצד מחמץ מביא שאור כדי חימוץ ונותנו לחוך המדה וממלא המדה ומודד כל עשרון ועשרון בפ"ע במדה של עשרון שהיה במקדש ומן עשרה עשרונים הנשארים עושה ל' הלוח של מצה כל הלוח שוות עשר הלוח מכל מין י' הלוח מאפה תגור וי' הלוח ריקים וי' הלוח מורבכות. כיצד היא המורבכת חולטה כרותחין ואופה אותה מעט ואח"כ קולה אותה ברכיעות הלוג שמן על האלפס וכיוצא בו כדרך שקולין המופגנין. וכיצד עושה החלות כולל הסולת בשמינית הלוג שמן ולש בפושרין ואופה. כיצד מעשה הרקיקין לש את הסולת בפושרין

ומושחין בשמינית הלוג שמן אחר אפייתן ולאחר שקרמו כולם פניהם בתנור סומך ב' ידיו על הקרבן ובכל כוחו ובשעת סמיכה אומר עליו דברי שכה. ונ"ל שהוא מומר לתורה. והסמיכה תהיה בעזרה דוקא בכל מקום בעזרה ואם הכוונה אנשים הביאו קרבן א' בשותפות כולן סומכין עליו כזה אחר זה ולא כולם בכ"א ותיכף לסמיכה שחיטה. ולכתחילה שוחטין בסכין שהוא כלי שרת ושחט ישראל או כהן וקבל הכהן הדם במזרק שהוא כלי שרת וצריך לקבל כל הדם כיצד הוא עושה אוהו הסימנים בידו ומוציאן עם הוורדין לתוך המזרק ושוחט שנים או רוב ב' כדי שיקבל הדם כולו בכלי ומגביה הסכין למעלה כדי שלא ירד הדם ממנה אלא מן הצואר ודם שבסכין מקנחו בשפת המזרק ובריענד אפילו לא קבל רק כדי הוייה כשר וצריך העובר שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקה ואח"כ הולך הדם למזבח ולקח הכהן המזרק שבו הדם וזורק ממנו במזרק ב' זריקות על ב' זוויות המזבח באלכסון מחצי המזבח ולמטה על קרן מזרחית צפונית ועל קרן מערבית דרומית ומכוין כשזורק הדם על הקרן שיהיה הדם מקיף על הזוויות כמין גם כדי שיהיה שתי מתנות שהן ד' ושירי הדם היה שופך על יסוד דרומי ואח"כ מפשיט העור והעור הוא לבעלים כיצד הוא מפשיט נוקבו מחוך ערקובו ותולה ומפשיט ואם היה שור מפשיטו בלי תליה ולאחר ההפשט מוציא האימורין החלב שעל הקרב ובכללו הלב שעל הקיבה וכל החלב שעל הקרב ושתי כליות וחלב שעליון עם החלב שעל הכסלים ויותרת הכבד ומעט מן הכבד עם היוותרת ובכשבים מוסיף גם האליה תמימה עם החוליות מן השדרה עד מקום הכליות ונותן כמנים ומנתח את הבשר ומפריש החוה והיא כל הרואה את הקרקע למעלה עד הצואר למטה עד הכרס וחותר עמה ב' צלעות אילך ואילך ומפריש שוק הימין והוא ב' אברים מעורים זה בזה דהיינו עצם אמצעי ועצם העליון המחובר לגוף. ונותן החלבים ע"י הבעלים וחווה ושוק למעלה וב' כליות ויותרת הכבד למעלה מהם וד' לחמים מן המ' חלות למעלה וכהן מניח ידיו תחת ידי בעלים ומולך ומביא מעלה ומוריד במזרחה של מזבח. ואם היה קרבן בשותפת א' מניף ברשות כולן. ואחר שמניפין מולח האימורין ומקטוין ע"ג המזבח והחווה והשוק וד' חלות נאכלים לכהנים לאחר הקטרת האימורין ושאר הלחם עם שאר הבשר נאכלים לבעלים. ואח"כ יאמר או"א גלוי וידוע שבזמן שבה"מ היה קיים כשנעשה נס לאדם היה מביא תודתו ומקריב לפניך ועכשיו שחרב בה"מ יהר"מ שתהא אמירה זו חשובה ומרוצה לפניך כאלו הקרבנו לפניך קרבן תורה כהלכתה כמו שנא' ונשלמה פרים וכו' ויהר"מ ה"א מלך רחמן שתשוב ותרחם וכו'.

הלכות שבת.

כלל א. דין הכנסת שבת מערב שבת (סי' ימ"ט).

(א) שבת קודש הוא האות הגדול והברית שנתן הקב"ה לישראל למען ידעו כי ששת ימים עשה ה' כל מה שברא בשמים ובארץ ושבת ביום השביעי והוא יסוד האמונה לידע שהעולם הוא מחודש וכיון שברא הכל הוא ארון על הכל ואנחנו עבדיו ומהוייכים לעשות רצונו ולעבדו בכל גופנו ונשמחתו וממונינו כי הכל שלו. והזהירה התורה על שמירת השבת יב פעמים וא"ל כל המשמר את השבת כאילו מקיים כל התורה כולה